

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Юрій Немирич – політик, воїн, дипломат»

Студента 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»
Шупенюка Любомира Романовича

Керівник:

доцент кафедри історії України і
методики викладання історії
Сигидин Михайло Васильович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент
Дрогомирецька Людмила Романівна

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Походження майбутнього канцлера та формування його суспільно-політичного світогляду.....	7
РОЗДІЛ 2. Політична та військова діяльність Юрія Немирича.....	17
РОЗДІЛ 3. Юрій Немирич – дипломат і культурний діяч	27
РОЗДІЛ 4. Методична розробка факультативного заняття на тему: «Видатні постаті в історії України. Юрій Немирич – автор Гадяцького трактату.....	43
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з найяскравіших постатей історії України XVII ст. по праву вважається Юрій Стефанович Немирич, неоднозначність вчинків і задумів якого, важко зрозуміти без аналізу загальноєвропейського контексту його діяльності. Людина з великим багажем знань та прекрасною освітою Юрій Немирич прославився в історії як дипломат, а також, як воєнний теоретик та в деякій мірі полеміст. Його погляди та діяльність, викликали в його сучасників захоплення, а у противників – ненависть. Його противники таврували славного шляхтича: «перевертень», «зрадник», «лютер» (натякаючи на його аріанство) та інші. В цій роботі, на основі джерел і наукових праць, хочемо показати рецепцію його особистості та діяльності, яку він провадив. Погляди Юрія Немирича були сформовані під впливом аріанства й поглядів шляхти на державний устрій. Соцініанство, будучи однією з течій кальвінізму в Речі Посполитій, вважало лише Біблію джерелом істини, коли вона не суперечить розуму. Крім того, соцініанство було гуманістичним рухом в протестантизмі, виступаючи проти війни, застосування зброї і смертної кари. Такі «прогресивні» погляди, які поширювало соцініанство в Польсько-Литовській державі, засуджувалось іншими напрямками християнства, які існували в Польщі, Литві та Русі (Україні). Тому Немиричу попри засади його конфесії, доводилось і зброєю й словом захищати права та вольності своїх одновірців і себе самого в шляхетській державі. Навчання в Голландії та знайомство з протестантськими теологами і мислителями, сформувало в свідомості Немирича ідеї федеративного устрою на рівноправних умовах, засудження тиранії та рабства. Свої ідеї він намагався втілити у життя в Гадяцькому трактаті, який, на жаль, не був утілений у життя. Проте ідея Гадяцької унії, як вважали деякі історики, випередила свій час, а саме, ідею створення Європейського Союзу. Подібні ідеї існували до цього, проте лише після Другої Світової війни ідея союзу європейських держав запанувала в головах еліт європейських держав. Свій варіант цього союзу Немиричу на привеликий жаль, не вдалось втілити у життя.

Об'єкт дослідження життя і діяльність Юрія Немирича як відомого політичного, військового та дипломатичного діяча ранньомодерної України періоду початку Руїни, а також значенню цієї історичної постаті для формування національної політичної думки та ідей державного будівництва, що може бути інтегровано в освітній процес ЗЗСО.

Предметом дослідження є еволюція політичних поглядів Ю. Немирича, формування світогляду, участь у створенні концепції «Речі Посполитої Трьох Народів», дипломатична діяльність, внесок у культурно-релігійні процеси в Україні та можливості використання його біографії для поглиблення змісту шкільного курсу історії.

Мета дослідження: всебічне дослідження постаті Ю. Немирича як політичного, військового та дипломатичного діяча доби ранньомодерної історії України, з особливим акцентом на можливість інтеграції здобутих знань у навчально-виховний процес у ЗЗСО.

Завдання дослідження :

- вивчити молоді роки Юрія Немирича, простежити шляхи формування його поглядів на політику та державний устрій;
- проаналізувати його участь в політичному житті Речі Посполитої, його діяльність, як захисника «польських братів» (социніан) від переслідувань, розвитку шкіл социніанської освіти та його кар'єри, як київського підкоморія;
- обґрунтувати причини переходу Немирича до козацького табору;
- визначити роль Юрія Немирича в укладенні Гадяцької унії та його участь у подальших подіях московсько-української війни 1658-1659рр.;
- узагальнити значення Юрія Немирича для політичної історії України та інтелектуального розвитку Гетьманщини як прикладу для міждисциплінарного викладання історії у школі;
- розробити методичне забезпечення для використання матеріалів про діяча у ЗЗСО, зокрема у формі плану-конспекту факультативного заняття або інтегрованого курсу.

Хронологічні межі роботи охоплюють період від початку XVII ст. до 1659р. Ключовою точкою нашого дослідження є 1612 р., дата народження Юрія Немирича. Від даної події буде вестися дослідження, аж до 1659 року, а саме: дати загибелі Немирича.

Територіальні межі роботи включають території України, а саме: Наддніпрянщина, Волинь та Полісся, територіальні межі тодішніх українських державних утворень, а також Королівства Польського. Згадано держави такі, як: Швеція, Голландія, Угорщина, Московія (росія), Франція, з якими пов'язано життя даного діяча.

Стан наукової розробки. Наукової літератури по постаті Немирича в Україні не так багато. Тут варто відзначити працю Михайла Брика, який присвятив її Немиричу. У ній, він на основі наявних джерел, зробив свою розвідку про Немирича. Праця написана в еміграції, з накладом у 500 примірників. Вивчали діяльність Немирича, також такі дослідники :В'ячеслав Липинський і Станіслав Кот. В'ячеслав Липинський приділяє йому увагу у своїй фундаментальній праці «Україна на переломі», а також у статті «Аріянський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р. (Причинок до історії аріянства на Україні). Станіслав Кот в своїй праці «Юрій Немирич:до 300-ліття Гадяцької угоди», описує діяльність шляхтича та магната позитивно. З українських дослідників, досліджував даного історичного діяча доктор філософії Українського Вільного Університету у Мюнхені Михайло Брик. У своїй праці, він на основі польських, а також голландських джерел й книг сучасників Немирича, позитивно оцінює дану історичну постать. В історичній розвідці він приходить до висновку: про ідею федеративного устрою Речі Посполитої в поглядах Юрія Немирича і як ці ідеї передували Європейському Союзу. З польських сучасних дослідників, варто відмітити історика Януша Тазбіра. В його статті «Політичні перипетії Юрія Немирича» він зібрав всі оцінки його діяльності на основі відомих джерел. Як висновок, дослідник задає більш риторичні питання до мотивів та планів Немирича. Відома дослідниця української шляхти Наталя Яковенко оцінює Юрія Немирича, як «органічне дитя

свого часу» й відзначає його непересічну роль у історії України. Найбільш дискусійним є питання причин переходу Юрія Немирича в табір короля Швеції, а потім до козаків. Кот присвятив лише три сторінки своєї праці «хибним надіям на шведа». Фотинський пише про це так само скупі, а Лукашевич обмежився вичерпним цитуванням кількох документів, пов'язаних з цією справою. Брик роздумує про це дещо ширше, не беручи до уваги джерела, які увійшли до наукового обігу завдяки дослідженням, проведеним у Народній Польщі. Сучасники Немирича описували його так «якби йому не заважала віра, він був би гідний булави серед польських панів». Станіслав Кот вивчаючи придбання Немиричем на Лівобережжі, вважав, що він їх купив задля поширення аріанства в Україні. Владислав Вельгорський, однак, справедливо зазначає, що Немирич створив свій величезний маєток для того, щоб зайняти провідне місце в політичному житті держави. Зрештою, його майнове становище йшло пліч-о-пліч з політичним впливом. Достатньо переглянути сеймові постанови, ухвалені шляхтою Київського воєводства, щоб побачити, наскільки популярними були як він сам, так і вся родина Немиричів у цьому регіоні.

Методи дослідження: принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до висвітлення явищ минулого на основі комплексного використання джерел та наукової літератури.

Наукова новизна роботи визначається у комплексному дослідженні життя та діяльності Ю.Немирича, політичної позиції та творчості, ролі в історії України та оцінці його спадку.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів для підготовки уроків, факультативів і навчально-методичних розробок з історії в ЗЗСО, з метою формування в учнів цілісного уявлення про видатні постаті української історії.

Структура роботи визначена завданням, характером та метою дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, списку використаних джерел (50 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1

ПОХОДЖЕННЯ МАЙБУТНЬОГО КАНЦЛЕРА. ФОРМУВАННЯ ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

Історія роду Немиричів тісно пов'язана з добою Реформації, котра відбувалася у Європі, а саме з вченням антитринітаріїв. Антитринітарський, або арія́нський рух, який започаткував італійський реформатор Фавсто Соцінус в 1578 році в Кракові, набрав в Польщі організованої форми, і оформив свою науку в т.зв. «Раковецькому Катехизмі» [2, с.15-16].

З Польщі цей реформаторський рух поширився на Волинь та Київщину, на теренах, яких знайшов багатьох прихильників серед руської (української) шляхти. Ці процеси відбуваються на фоні гострого диспуту між соцініанами і кальвіністами. Цей конфлікт спричинить об'єднання кальвіністів і католиків у переслідуваннях соцініан. Нове вільнодумне відгалуження християнства активно приймали такі шляхетні українські роди: Войські, Войнаровські, Гулевичі-Воютинські, Чапличі-Шпановські, Сенюти, Хребтовичі й Немиричі [21, с. 15].

Юрій Немирич був саме з черняхівської гілки цього роду. Згідно з генеалогією роду Немиричів Йосиф Немирич мав 4-ох синів: Андрія, родоначальника черняхівської лінії, Матвія, родоначальника олевської лінії, Семена й Івана. Андрій мав сина Степана. Матвій мав 4-х синів: Олександра, Самійла, Миколу і Криштофа. Іван мав дочку Феодору (заміжню за Олександром Ганським). В свою чергу Степан Немирич мав трьох синів: Юрія, Степана і Владислава [36].

Батько Юрія, Степан перший з цієї гілки Немиричів прийняв соцініанство. Від свого батька, Юрій отримав вільнодумні погляди, сміливість думки, прив'язаність до європейської культури, а разом з крові свого роду взяв він буйний темперамент, який часто когось з «осілих і статечних Немиричів» викидав з рідного села та водив світами по тодішніх шляхах шляхетських «блукаючих лицарів», то на Січ Запорозьку (як наприклад Самійла та Івана Немиричів), то знов на здобичництво воєнне, «на шарпанину і наїзди домів

шляхетських» (як приміром Криштофа Немирича, що був покараний в Києві на горло в листопаді 1612 року, з наказу представника влади Річ Посполитої Томаша Замойського) [21, с. 18].

Юрій Немирич народився в 1612 році. Свою освіту завдячує він не тільки своїм непересічним здібностям, але також і прекрасному вихователю, яким був Андрій Руткович. Ще з юнацьких років таланти Юрія стали високо оцінювати, оточуючі люди. Так викладач математики Раківської Академії (де навчалися багато шляхетських нащадків з соцініанських родин і не тільки) професор Йоахім Штегман в своїй книзі під назвою «*Institutionum Mathematicarum*», яку було надруковано у Ракові, присвятив молодому Юрієві Немиричу цілий розділ під назвою «Геометрія», де заохочує молодого Юрія до вивчення геометрії.[35]

Викладач у розділі, який присвятив йому, писав: «Є у тебе поля, ліси і багна. Завжди ти буваєш присутнім: при їхньому землеміренню, чи то тоді, як вони переходять як маєткові спадки, чи то при визначенні їхніх меж. До того всього потрібна геометрія, яку можеш застосувати і без якої тепер важко обійтися, як без води і вогню». Далі професор повчає Юрія Немирича у користях геометрії у військовій справі: «Геометрія стає також у пригоді в лицарських зайняттях, з якими ти пізніше зустрінешся. Чи то при будові фортець і фортифікацій, чи в накресленні мап, підкладанні мін, чи при обслузі гармат і таке інше» [36].

На нашу думку, ці тексти можуть показати, що молодий Немирич мав хороших учителів, які підказували йому напрям, в якому він мав розвивати власні здібності. Професор Штегман явно хвалить свого учня й закликає його до посиленого вивчення геометрії, наголошуючи у її важливості, а саме: у військовій справі.

Попри навчання в Раківській школі, Юрій Немирич і його наставник Руткович вирушають на навчання в Голландію. З іматрикуляцій Лейденського університету бачимо, що Юрій Немирич був двічі іматрикульований [21, с. 21].

Проте пробув він перший раз у Лейдені недовго. Скоро він виїхав до Франції, про що свідчить лист колишнього ректора Раківської Академії Мартина

Руаріса до видатного нідерландського вченого й дипломата Гуго Гроція, який перебував тоді у Франції, де він пише: «Можливо, що ще цієї зими відвідають Тебе Юрій Немирич і його опікун Андрій Руткович. Обидва талановиті й освічені. Юрій Немирич походить з дуже славної родини. Може б Ти запросив Немирича до себе на розмову, і при тій нагоді пригадав йому, як він повинен далі поводитись у своєму житті, на чесному шляху життя й науки. Роби це з більшим завзяттям, бо Немирич задумує присвятити себе державним справам. А таких людей можна підготувати до цього тільки добрими вказівками, як вони мають братися за провідні функції в державі. Щоб пізніше вони були корисні: і державі, і церкві [2, с. 20]. Цей лист датований 20 листопада 1631 року.

Історик Михайло Брик припускає, що якщо зустріч мала місце, то була короткою, оскільки видатний вчений Гроцій залишав Париж, щоб повернутись у Голландію. За перші два роки відвідав Юрій Немирич не тільки французьку Сорбону, але й славетний університет у Оксфорді в Англії. Здобував корисні зв'язки і отримував освіту. Це був своєрідний шлях мандрівок тодішніх аріанів під час Тридцятилітньої війни [32]. Досить цікаво було дізнатися, що у Падуанському університеті Юрій Немирич вписується в Книгу Нації Польської [2, с. 21].

Всі ці подорожі Немирича під час «Тридцятилітньої війни», дали йому змогу не тільки поглибити своє знання, але пізнати тодішню економіку, політику, воєнне мистецтво та міжнародні зв'язки дипломатії. Про це можна довідатись у книжці Андрія Рутковича, що була видана у Амстердамі в 1650 році. Він її присвячував «своєму колишньому меценатові Юрієві Немиричу», тепер вже загально відомому і поважаєному політикові в своїй батьківщині. В цій своїй праці пригадує Руткович Немиричу таке: «Все тепер в Європі спирається на грошах: чи то війна, чи то змагання за мир. Колись ти мені порадив збирати матеріали до тої книжечки. А тепер ти пішов слідами своїх славних предків, як і у воєнній, так і в громадській діяльності. Набравшись досвіду поміж народами, між якими ти перебував під час студій, тепер використовуєш цей досвід для добра Вітчизни. Коли ти перебував у Парижі, тоді якраз вибухла війна з

Москвою. Ти не залишився байдужим до цього і оголосив свою відому книжку під назвою «Роздуми про Московську війну» [20,с. 136].

Свій військово-політичний трактат «Роздуми про Московську війну» Юрій написав присвячуючи її своєму дядьку Роману Гойському, відомому аріанину. Відзначається вона швидкістю розуму, великою ерудицією і знанням воєнної справи. Книга ця була реакцією молодого шляхтича на війну, що вибухнула між Річчю Посполитою та Московією. В той момент московити скориставшись періодом «міжкоролів'я», який тривав у Речі Посполитій, вирішили загарбати втрачені Смоленськ і Чернігово-Сіверщину [20, с.137].

Вже від самого початку автор визнає, що його особливо цікавить підготовка до війни. Далі говорить: «З тієї причини, що я не живу в своїй Батьківщині, не можу я для неї дати від себе стільки того, скільки бажав би дати!»[2, с. 22]. Немирич добре розумів,що однією хоробрістю війну не виграти: «Щоб ту війну виграти, то замало мати тільки відвагу й міцний дух, тут ще потрібно грошей, доставку харчів і озброєння вояцтва» [2, с. 22].

Немирич роздумує в своїй праці, які прибутки має державна скарбниця на воєнні цілі, і які оплати треба застосувати,щоб ці податки підвищити, і далі говорить про постачання збіжжя і про те, скільки його задармо чи за пів дармо зможе доставити Поділля й сусідні землі в цій війні, яка велася на пограниччі Литви. Він радив звозити збіжжя до Київщини, але також і до Брацлавщини. Нагромаджувати по містах, також, крім збіжжя, порох і гармати. Що торкається вояцтва, то зазначає Юрій Немирич таке: «Сармати -русини добре воюють верхи на конях, а не пішо» [5, с. 436]. Тут є багато й критичних зауважень. Критика зтяжної чужої піхоти слухна. Бо ті всі чужоземці, як мадяри, так і німці не дотримують даного слова і грабують не тільки шляхетське майно, але й майно безборонних людей. А наш краєвий воїн мужній, сильний і витривалий. Тому повинні ми дбати про це, щоб організувати власну піхоту. Щоб вирішити це питання, Немирич звертає увагу на нереєстрових козаків, що в цей час у великій кількості були поміж ріками Борисфен та Бог. «Знадобиться і козацька сила, що допомагає регулярному війську у боротьбі проти наскоків татар. Одначе через

суспільні заворушення вона не повертається, хоча могла б, до порядку чи військової дисципліни. Позаяк ця сила була б розміщена по провінціях в укріплених місцях у вигляді військових захисних постів та за будь-якої потреби піднімалася б на ворога. Це було б підтримкою не гіршої якості за вишколене військо» – роздумує Немирич. Він пропонує виплачувати жолд козакам за службу у війську. Крім того він радить використати козаків для захисту від можливих татарських нападів на прикордоння [5, с. 437]

Оцінюючи сили Московського князівства, Немирич пише: «Москвинам вдалося завести в себе рабську залежність. Їхня країна з фортецями і численною силою вояцтва – це все раби. Вони дуже схильні до тілесної розпусти й грабежу. Вони хитрі і віроломні. Їхній уряд подібний де в чому до турецького і відзначається абсолютизмом і деспотизмом. Однак проти цієї влади не бунтуються московські можновладці – бояри, бо ця повна азійського блиску влада, викликає забобонний подив у москалів. Так що, всі вони раби, ніколи ще справжньої свободи не зазнали, тепер не знають і знати не бажають. А неволі не відчують і від неї не втікають, бо вважають свою долю призначеною від Бога і царя [5, с. 438].

Молодий шляхтич відзначає, що московська молодь лояльна до царя й всіляко його підтримує підлабузництвом. Юрій Немирич вказує на особливу роль московської церкви в утримуванні людей у рабському послуху.

Крім знань в військовій сфері і суспільно-політичних тонкощів Московії, Немирич відзначає, суворий клімат Московії, як фактор у даній війні. Він звертає увагу на те, що наймані війська з «німців» не витримують ні спеки, ні холоду. «Ламають своє слово, коли вчасно не отримають жолду. Англійці не витримують браку харчів. І одні й другі схильні до грабежу» [5, с. 438].

Звертає також він увагу на відносини Московії та Голландії. Немирич радить, що потрібно відірвати Голландію та Швецію від союзу з Московією. В цих фрагментах Немирич проявляє свої знання з дипломатії. Активно автор трактату наголошує на пошуку союзників у війні, щоб відірвати Голландію, Швецію від Московії він пропонує використати економічний фактор – пшеницю.

Також він звертає увагу, що через блокаду прусських портів шведами, голландці купують пшеницю в Московії. Союз з Голландією, на його думку, стримав би доставку зброї до Швеції, а через Швецію в Московщину. Це б мало зупинити отримання нової зброї з Голландії московітами для війни. Радить Немирич, підігрівати участь Швеції у Тридцятилітній війні, в якій вона вела активну участь [5].

На півдні, Немирич радить, вести переговори з Персією і Туреччиною, щоб зробити їх ворогами Московії. Окремо виділяє він діяльність розвідки. На його думку, розвідка в даній війні дуже потрібна Речі Посполитій. Автор трактату наполягав на веденні війни з Московією, саме на її територіях, бо це найбільш вигідно. Для взяття міст, автор радив використовувати саперів для підризу стін міст [16, с. 139].

Щодо власних територій, пише наступне: «Наші міста, що лежать поблизу московського кордону, мусять бути забезпечені не тільки зброєю, але також міцними залагами і харчами. Передусім, у притоках Десни і Дніпра мусять кружляти озброєні баркаси, які могли б перешкодити московським військам перейти ці ріки. А, крім того, поміж розкиданими містами, треба побудувати: невеличкі замки і укріплення, де стояли б військові резерви, які б допомогли тим військам, що плавають в баркасах по ріках» [2, с. 439].

Автор «Роздуми про московську війну» широко користується різною лектурою. Передусім працями таких істориків, як: Лівій, Ксенофонт, Тицит, Полібій, але таки найбільше з Тацита.

Але передусім, Юрій Немирич користується тут таки своїм власним досвідом, як близький сусід Московщини, а досвід цей був тоді відомим серед цілої пограничної шляхти. В кожному своєму розділі ці «Роздуми» показують нам одначе великого спостерігача з практичним задумом і всесторонністю, чи то політичною, чи воєнною з т.зв. «Тридцятилітньої війни» в Німеччині. З того приготування до війни користується і сам автор, коли становище Батьківщини скерує його до воєнної оборони і до участі в нарадах Сейму, до господарських

справ і нових розв'язань під час різних переговорів і пошук нових союзів, коли ситуація змінюватиметься і буде повна різних небезпек [1, с. 347].

Повернувшись на Батьківщину, Юрій Немирич створює хоругву кінноти і їде з нею під Смоленськ. Проте він отримав королівський наказ, поданий йому листом уже в дорозі, велить йому змінити маршрут і йти на волоський кордон проти турків. А пізніше перейти до Прусії і розпочати оборонну війну проти Швеції. Андрій Руткович, що був сподвижником Юрія пригадував: «Завжди і всюди Ти був вождем на фронтах слави. Потім ти став із залогою на Поділлі і над Дніпром. Міцно тримав ти зброю в своїх руках. Ніколи не забракло тебе на нарадах Річ Посполитої, де велися мови про мир, про волю, про скарб і т.п. За твою вірність надано тобі владу в прикордонних місцевостях. А крім того король надав тобі найвищу гідність за підтримкою перших сенаторів» [21, с. 24-25].

Зростання його політичної ваги у країні відбувалось завдяки його непересічним здібностям і гарній освіті. Маючи на той момент 25 років Юрій Немирич одружується на Єлизаветою-Ізабелою Слупецькою, люблінською каштелянкою, що походила з родини кальвіністів, яка тоді була відомою своєю високою культурою. Мати Єлизавети походила з родини Лещинських і звали її Варварою. Таким чином Юрій Немирич споріднюється з найславнішим родом тодішньої Польщі, який займав найвищі пости в державі. Через це він став впливовою людиною [36].

В ті часи аріани (социніани) відмовляються від своєї доктрини пацифізму - відмовлялись від війни та великого майна. Досвід показав, що ці доктрини їх віровчення мають бути змінені. В час панування толерантного до них короля, не випадало ухилятися від обов'язку обороняти державу від ворогів. А крім того, і самі аріани були часто виставлені на небезпеку нападу з боку фанатичних католиків, і тому досвід їм підказував, що без збройної й матеріальної протидії, не зможуть вони захистити себе від ворогів, і будуть змушені залишитись на їхню ласку чи гнів. Й саме це змусило аріан гуртуватись навколо постаті Юрія Немирича, який не щадив ні грошей, ні сил, на захист одновірців. В ньому «Брати Аріани» побачили чоловіка великої віри та чистої інтенції, а не якогось

диктатора. Як зазначає дослідник біографії Юрія Немирича Михайло Брик: «Бо все, що він робив, впливало в нього з глибини серця, як свідомого мужа і релігійного діяча своєї Віри і Церкви. Він не робив собі на тому полі жодної кар'єри» [2, с. 28].

Він відбивав ворожі наступи на Арія́нські Собори та на їхні школи. Коли Варшавська конфедерація виключила їх від правової охорони, тоді Немирич сам перебирає на себе охорону всіх тих, яким загрожувало вигнання "баніція". Всіх тих магістрів і арія́нських теологів таких як: Стої́нських, Пшипковських, Вишоватих, Арцішевських та інших, він запрошує до себе в свої володіння, і дає їм працю в своїх маєтностях, а також допомагає в розквіті Церкви [17].

Будучи в приязних стосунках і посвояченим з такими шляхетськими родинами на Волині і Київщині як: Чапличами-Шпановськими, Гойськими, Гулевчами-Воютинськими, Сенютами, Войнаровськими, Бабинськими, Іваницькими і Рогожинськими, він здобуває в них довіру і підтримку шляхетських сеймиків для Арія́нської Церкви [13, с. 43].

Внаслідок цих добрих взаємин було обрання на маршалка шляхти Київського соймику, Самуїла Пшипковського, що походив з-під Кракова і був відомим тоді арія́нським теологом [13, с. 43]. Ще одним успіхом в його діяльності стало обрання до Люблінського Трибуналу депутатом в 1636р., де він активно боронить своїх одновірців, а при цьому доводить справу до активних диспутів. Про це згадує з похвалою для Немирича визначний у ті часи єзуїт Каспер Дружбицький [21, с.32].

Попри це, на аріан чекали лихі та погані часи. Часи переслідувань, вигнання і заборони. 1638 рік став для арія́нської віри в Речі Посполитій темною сторінкою в їхній історії. Сейм, розпочатий 10 березня, не віщував нічого доброго всім дисидентам (назва протестантів). Католицька реакція встигла стати вже на твердий ґрунт і, прокотившись широкою хвилею по всій польській державі, зуміла в значній мірі відвоювати католицькій церкві утрачені нею під натиском недавнього реформаційного руху впливи. На Сеймі відбувалися

запеклі суперечки між католиками з одного боку та їх противниками – протестантами, православними та аріанами, не на користь останніх [2, с. 29-30].

Більше світла на ці події дає лист до Криштофа Радзивіла, воєводи віленського і великого гетьмана литовського, а також поборника й захисника кальвінізму в Речі Посполитій: «Оскільки Ваша Милість удостоївся залишитися при своїх вольностях у ці тяжкі часи, про це ніхто у Вітчизні не може мовчати, ми справді є живими свідками і глядачами, наша палка воля і завзятий характер, наша невпинна праця, наша відвага настільки відомі у серцях нащадків, що про них не змовчить жоден. Вашій Милості так добре відомі, що у серцях покійних, котрі кожному сотвореному *sine labe invidia suum rependat decus* в минулих століттях не змовчать про це. Але окремо щось Вашій Милості нам у нашій спільноті безневинно за віру, пригноблене у всіх випадках зла, зволив показати прилюдно і таємно, так глибоко закарбоване у нашому серці, що, як перед Господом Богом, на якому воно спочиває, ми не можемо його забути: так і у Вашій Милості при кожній нагоді ми з радістю визнаємо Вас за це і смиренно дякуємо. Зробивши це тепер, ми знову зазнали великої кривди для нашого народу на минулому сеймі в справі Сенявського, воєводи подільського. Ми розуміємо, що сама постанова у підсумку лайлива у загальному праві, шкідлива у повному розумінні, ми розуміємо, що з Вашою високою пошаною просимо про допомогу; хоча з Вашої милості ані трохи не впадаємо в неповагу до Вашої Ексцеленції, звертаємося до княжої Милості з покірним проханням про пораду і допомогу, ми вдалися до використання єдиних засобів, пославши до вас Самуїла Пшипковського, слугу Вашої Милості, щоб зробити належний опис цієї справи перед Вами; дайте нам достатній звіт про те, що ми хотіли б у ній бачити, і отримати від Милості запевнення, що він завершив би цю справу. Милість, що він вичерпав би нас у своїх ділах *extremae oppremae expediret*. Однак ми, бажаючи врятуватися будь-яким способом, просимо допомоги в Святої Трійці. Ми прибігаємо в непохитній вірі, що Господь Бог у ці лихі часи зволив зберегти Вашу Милість у Вітчизні, бо Вам вдалося зберегти віру і совість свою і підданим своїм. Хотіли би отримати багату нагороду від Всевишнього Господа на небі. А

ми за щастя і здоров'я Вашої Милості, за здоров'я, щастя всього шляхетного дому й за високий рід княжий просимо всіх оздоб Господа Бога нашими смиренними молитвами у ласку найяснішого Владики ми віддаємося [13, с. 44-45].

Серед підписантів цього документу є й Немирич. Як бачимо, декрет проти раківського збору і школи, виданий 19 квітня, вже в травні був фактично виконаний. Протестація внесена 30 квітня, котра гарантувала при тім шляхетські права засуджених і котру, крім аріян: Немирича, Гулевича, Чаплича, Кохлевського-Кальвінів: Радзивіла, Горайського — підписали ще православні, як наприклад: кн. Григорій Святополк Четвертинський, і деякі католицькі послы (Тишкевич, Абрамович), не мала ніякого реального значення і в результаті, ледве пройшов місяць від часу видання цієї постанови, як ми вже бачимо більшу частину тодішніх визначних аріян в Киселині під захистом боліт, лісів та пісків, що оточують зі всіх сторін маленьке сумне волинське містечко [2, с. 27-28; 13, с. 45].

Діяльність Немирича в цей час зводиться до захисту аріан від переслідування і в протестах на засіданнях сейму. Попри діяльність аріанських шляхтичів у обороні своєї віри, сеймові постанови забороняють і зносять їх школу в Ракові, а також зводять їх церкву у майже нелегальне становище. Юрій Немирич, як посол до Сейму, вносить формальний протест проти такої сеймової ухвали, яка знищувала колишню Варшавську конфедерацію. Та, на жаль, Немирич цю справу програє, а це тому, що інші протестантські послы й сенатори, кальвіністи й лютерани не дали йому належної підтримки [21, с. 31].

РОЗДІЛ 2.

ПОЛІТИЧНА ТА ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ НЕМИРИЧА

Поразка аріан і вигнання їх з Польщі не змусило вірних скласти руки у власному безсиллі. Аріани активно за участі Юрія Немирича та інших шляхтичів дістають можливість вести освітню діяльність та проповідувати соцініанство. В минулому розділі були згадано про лист аріан з Киселина до князя та великого гетьмана литовського Криштофа Радзивіла.

Крім захисту своїх єдиновірців, Немирича висувають на посаду київського підкоморія. Це дуже сильно обурило католиків. На той момент Юрій Немирич мав у своїх руках великі земельні володіння – 4313 димів, що охоплювали 15 міст та містечок та 98 сіл. Таке становище, а також особисті чесноти, викликали його популярність у шляхетських колах. Навіть ревний католик князь Альбрехт Радзивіл відгукувався про Немирича з повагою: « Немирич хоч і аріянин, але знаний воєнний муж, був вибраний на київське підкоморство разом з Аксаком, за промоцією краківського каштеляна Немирич утримався на тому уряді перед Аксаком, якого хотіла втримати на тому уряді королева » [2, с.33].

Королева Цецилія австрійська, підтримувала з двох пропонованих кандидатів на київське підкоморство, Аксака, але головним протезе Великого Коронного Гетьмана Конєцпольського, був власне аріянин Юрій Немирич, що здобував під командою Конєцпольського воєнні трофеї. Не обійшлося тут без протестів і погроз з боку католиків в Київському воєводстві. Зрештою королева Цецилія, перша жінка короля Владислава IV, була все життя неприхильна до Немирича[35].

Було навіть так, що найбільш завзятим ворогом Юрія Немирича став київський воєвода Януш Тишкевич. Він обвинувачував Немирича в тому, що ніби то підчас присяги в Житомирі, Немирич сказав, що може присягати не тільки на Св. Трійцю, але й на « св. Четвірку».[33, с. 221- 222]

Крім того, на Немирича сипляться скарги, нібито він, якимось чином, заподіяв шкоду католицькому духовенству на Київщині. На нього збираються

докази до Коронного Трибуналу, що був найвищим судом Речі Посполитої. Трибунал цей, не відзначався об'єктивністю, бо стояв під впливами релігійної нетолерантності. Крім того, найвищими суддями були в Трибуналі духовні особи католицького єпископату. І, коли було б доведено Немиричу святотацтво, то загрожувала б йому кара конфіскацією майна і баніція. Однак до того на процесі не дійшло, бо на стороні Немирича став київський латинський єпископ Олександр Соколовський, колишній єзуїт, який заявив перед трибуналом і писемно, і усно: «Пан київський підкоморій невинний, бо я досліджував цю справу *«diligenti inquisitione»*, що з чистим сумлінням признаю» [21, с. 34].

Ці слова викликали у воєводи Януша Тишкевича велике обурення, мовляв єпископ Олександр Соколовський дався перекупити через багатих родичів Немирича, а головне через Лещинських. Та єпископ Соколовський в своєму листі до Немирича з червня 1645 р. спростував ці напади Тишкевича. Цього листа оскаржений Немирич приклав до судових актів: «Вельможний пане київський підкоморій і мій дуже дорогий пане і приятелю! Отримавши звістку від моїх ксьондзів, що я отримав достатньо від мого уряду в усіх моїх претензіях; як раніше я давав розписку на руки, так і тепер даю розписку, вклавши її до варшавських справ. І знайте, що не заступництво великих людей, не добросусідство, не стосунки, які я маю з домом Лещинських, привели мене сюди, а сама сатисфакція і демісія, яку я сприймаю як вірний знак, що під натхненням Святого Духа, чиїм ділом це є, ви будете в стаді Христовому і в тому, над яким Всемогутній Бог поставив мене негідним пастирем. Що ж до слів проти нашої віри, то як я їм не вірив, так і тепер не вірю, беручи до уваги свідчення тих, від кого вони мали виходити, що вони їх не говорили і не вдавали, і що це радше прості вигадки, і розумію, що ця інквізиція, за наказом їхніх світлостей трибуналів, не може їм анітрохи зашкодити. Не годиться, щоб мене, пана київського, шляхетні люди переконували відректися від Бога і Творця мого, бо я готовий пролити свою давню кров до останньої краплі за Бога і Творця мого, а ті, хто це між нами вчинив, католицькі душі нібито мають більшу відвагу і (пробачте мені, Й.Х.) охочіше свідчать плоттю і кров'ю своєю випробують любов

до Бога і Творця мого, ніж я. Владико) готові просвітити любов плоттю і кров'ю всупереч їхньому Богові. Але я не хочу на воєводу такої люті, яку Його Милість вчинив на мене і на Трибуналі і братів моїх, плачучи і утискаючи мою славу і честь, а віддаю це моєму Богові, Він судить і відплачує. Іншої відплати Він не хоче, але тільки натхненний Духом Своїм Ваша Світлість і віддасть мене, недостойного сина Свого, до пастви Своєї, і тоді в Київському воєводстві за моїх часів був єдиний і неповторний пастир. Зі смиренным серцем благаю Вашу Величність, якнайшвидше віддаю себе і своїх слуг до Вашої милості» [2, с. 35].

Та воєвода Тишкевич, де тільки міг, перешкоджав Немиричеві у виконанні його обов'язків київського підкоморія. Він організує збройні напади на Немирича, а в 1648 році домагається в Сеймі, щоб Немирич не підлягав законам релігійної терпимості. Теж саме намагалися робити на Немирича єзуїти в своїх диспутах, які вони вели в маєтках Немиричів, в Горошках та Черняхові. Однак без успіху.[15].

Релігійних фанатиків злило найбільше те, що Немирич захистив і надав аріанам вигнанцям з Польщі притулок у своїх маєтностях. Маючи своє приватне військо, він активно захищався від фанатиків. А крім того й інші можновладці : Юрій і Олександр Чапличі-Шпановські ,Сенюти з Ляховець, а також православний, але толерантний довіри Адам Кисіль з Гощі, дають в себе притулок розгромленим і засудженим аріанам. Найбільше розшукуваних ховає Юрій Немирич у себе. Знаходять у нього притулок три баніти з Кракова, славні теологи брати Стоїнські: Ян, Криштоф і Петро» [13, с. 46-47].

Крім того, мав ще Немирич і деякі маєткові справи, пов'язані з його тіткою Олександрою. Олександра Немирич була дружиною Романа Гойського, згаданого вже попередньо, як студентського товариша батька Юрія Немирича. Сам Роман Гойський був київським каштеляном і православним. Його дружина була завзятою аріянкою. Роман Гойський ставився прихильно та толерантно до аріян і дав дозвіл на відкриття в Гощі Аріянського собору і школи. По його смерті православні перебрали церкву в Гощі і домоглися в Трибуналі, щоб усунути аріян з Гощі. Вдова Романа Гойського дала повноваження тоді Юрію Немиричу

і його братам, щоб вони перебрали на себе її майно. Отож, в 1640 році Юрій Немирич з допомогою вигнанців – аріян, займає все майно. Тепер із скаргою проти Немиричів виступила Софія Тишкевич, дружина київського чесника Станіслава Тишкевича - православного, домагаючись одержати майно своєї тітки. Однак ця скарга не принесла успіху, бо Немиричі мали достатню правову підставу [35].

Крім захисту аріанської віри та оборони себе від нападів ворогів, Юрій Немирич заохочував аріанських проповідників і теологів до поширення цього напрямку християнства в Україні. Для цього він готує внука Социнія Андрія Вишоватого. Коли вони одного разу переправлялися через Дніпро в дорозі до Орелі, то Немирич заохочував Андрія Вишоватого такими словами: «Колись Св. Апостол Андрій Первозваний, якого ти носиш ім'я, проповідував Св. Євангеліє поміж Скитами та сусідніми народами. Іди ж зо мною в ті самі країни і роби те саме» [15].

За опіку над аріанськими братами, наразив себе Юрій Немирич на різні неприємності. За переховування у себе банітів-аріян, суд ухвалив закрити аріанські церкви і наклав на Немирича кару в 10000 золотих, про що скаржить Немирич на Сеймі 1647 року [2].

В той же час запрошує Немирич до себе антитринітарія і анабаптиста доктора медицини Даніеля Цвікера з Гданська, де його переслідували. Немирич доручає йому виконати мапу Полісся.

Даніель Цвікер своє завдання блискуче виконав і ці мапи були пізніше надруковані в Гданську, але побачили світ в 1650 році. Як автор мапи Цвікер так і гравер Гондіус, присвятили цю працю своїм патронам і опікунам братам Немиричам: Юрієві, Владиславу (овруцькому старості) і Стефанові, які дали гроші для цього видання [21].

Для розміщення братів - аріян, вигнанців-банітів, Юрій Немирич закупує величезні латифундії за Дніпром, бо Юрія Немирича, подібно, як більшість тодішньої заможної шляхти з північно-західних лісових українських

земель, захопила була колонізаційна гарячка. Захопило бажання придбати собі землі «пливучі й молоком і медом» в південній степовій козацькій Україні [20].

Ще в 1647 році купує він у київського підчашого і кагарлицького старости Станіслава Гурського велику ділянку землі на річці Ворсклі, почавши від Санджарівської переправи вниз, на яких були засновані міста Кременчук, Бровари та інші. Проте, право на ці землі було на ті часи суперечливим. Право на ці землі, попри привілей від короля для Гурського, мали земляни Івановичі, які утримали їх, як ленне право за заслуги перед Річчю Посполитою їхнього предка, який воював у складі козаків [35].

І коли на ці землі дістав «королівський привілей» Гурський, тоді внуки Омеляна Івановича: Омелян і Радко Івановичі, щоб рятувати своє добро, продали його в 1638 році Станіславу Потоцькому, братові тодішнього польного гетьмана Миколи. Отож, купляючи від Станіслава Гурського його право на ці землі, Юрій Немирич мусів ще це право втілити в життя, тобто іншими словами в той чи інший спосіб усунути претензії до цих земель Станіслава Потоцького [21].

Зазвичай, такі суперечки в ті часи, вирішувались силою зброї. І доки сильнішим був Юрій Немирич, він спокійно володів придбаними землями. А, коли Станіслав Потоцький отримав в 1648 році пост комісара над реєстровими козаками, положення сил змінилося. Станіслав Потоцький за допомогою чигиринського полку реєстрових козаків, під командуванням полковника С. Кричевського, взяв і викинув державців Немирича з його маєтків, а також Ольбрехта Арцішевського, відомого аріянина. Це сталося у серпні 1647 року, а суд мав відбутися по цій справі на початку 1648 року [2].

Проте, всі ці територіальні суперечки знівелювала, розпочата козаками війна. Немирич, як і інша непокозачена шляхта, став на сторону Речі Посполитої. Це примусило його покинути рідні маєтки в Україні. Від цього дня, політичне врегулювання конфлікту, ставило під питання майбутнє Немирича і решти української шляхти.

Немирич присвячує всі свої наступні роки політичній боротьбі за встановлення нового ладу в Речі Посполитій, віддаючи цьому свої здібності, свою

ерудицію та свій дипломатичний хист. Юрій Немирич, як і київський воєвода Адам Кисіль, виступали за діалог із повсталими козаками. Їм на противагу були магнати, які виступали за жорстокі дії в сторону повстанців. Крім того, на Немирича продовжували свої нападки фанатичні католики, які шукали «цапів відбувайлів» у власних невдачах й знайшли їх у образі «аріан», на яких нападки посилювались, як і на самого Юрія Немирича, що був їх захисником [21].

Аріани, як невелика група антитринітаріїв гнана католиками і недолюблювала православними, опинилася між молотом і ковадлом в хвилі війни. Чернь і козаки не перебирали у винищенні шляхтичів, тому в цих подіях аріани втратили багатьох одновірців. Загинув тоді, також і стрієчний брат Юрія Немирича – Олександр Немирич з Олевська [35].

Про емоції Юрія Немирича від війни між козаками і владою Речі Посполитої дає світло його лист до примаса Польщі: «...Як недавно, коли мене доля з над Дніпра аж до Вісли загнала, дав знати я про себе листом, так і тепер, коли доводиться чути чимраз страшніші новини про розпорошення посполитого рушення Воєводства Волинського і наступ свавільних ватаг до Вісли, знову до Вашої Милості Пана про це, що вважаю найкращим для Річ Посполитої, мою думку посилаю». І далі пише він: «Ми такі безпечні, немов діло до гоєння довгої і хронічної подагри (недуги) йде. А між тим хто не бачить, що ця шкода вже до горла підступає і що цей пожар так зайнявся, що скрізь горить і вже половину Речі Посполитої вогонь захопив. Для нас, що вже свої маєтності всі загубили, тільки про життя і порятунок наше річ іде. Маєте знати, що тяжко жити в біді і поневірянні. Не дайте же Ваша Милосте Пане по шматках урізувати Отчизну, киньмось зараз всі до рішучих засобів, бо настали найстрашніші часи. Перше, скличмо посполите рушення. Вдруге бачу, що без сусідської допомоги не обійдемося. Не бачу сусіда, який би був менше небезпечний для Річ Посполитої, як Ракоці. Щоб привести Ракоція до того, щоб він нам допоміг скарбом і людьми, один тільки бачу спосіб: надію врятувати корону. А що діло йде про вільну елекцію, то думаю, що це не буде проти закону, коли Пан з товаришами своїми, свої голоси йому обіцяєте і будете старатися дістати на це згоду всієї шляхти,

поставити йому умову, щоб він прийняв католицизм. Сам збираюсь у Варшаву, щоб послужити Речі Посполитій» [16].

З цього листа робимо висновок, що станом на початок війни з козаками, Юрій Немирич лишається вірним ідеї єдності Речі Посполитої. Як стверджує історик М.Брик він це робив, бо не вірив у життєздатність Козацької держави. Він зазначає, що для Немирича були ближчі саме магнати, а не козаки, хоча його родина мала з козаками певну взаємодію за твердженням Наталі Яковенко. Подібних позицій дотримувалось чимало українських православних шляхтичів, як, наприклад, Адам Кисіль, які зберігали вірність Речі Посполитій. Проте, у майбутньому, погляди на вирішення козацької війни, він бачитиме у перетворенні Речі Посполитої: з держави двох народів на державу трьох [33, с. 220-221].

Одночасно на конвокаційному Сеймі, він з всіма послами української шляхти, гаряче промовляє за амністією для козаків: «Бо коли Панове на амністію не дозволите, то знайте, що і нас погубите, і отчизни наші, і самим Панам достанеться!», - говорив тоді Юрій Немирич [21].

Коли обирали депутатів для встановлення пунктів для конфедерації, і пригадали традиційний пункт про забезпечення миру і свободи для іновірців, то більшість присутніх відмовилася від вибору Немирича до депутації, мотивуючи це таким аргументом: «Він не визнає Св. Тройці, і він не має права засідати разом з нами, ані з нами розмовляти. Ми повинні тих іновірців уникати, мов зарази» [1].

Немирич відповів їм: «Тут не консиліум, а конвокація!». На виборах нового монарха для Речі Посполитої, Юрій Немирич відстоює кандидатуру угорського князя Юрія Ракоці, і виступає проти Яна Казимира Вази, що був до того кардиналом католицької церкви. Така позиція була пов'язана з тим, що Ракоці був протестантом і, якщо б він і став королем Речі Посполитої, прийнявши католицизм, він все одно був би більш толерантним до протестантів та православних. Проте всі надії на Ракоці зазнали краху після його смерті [35].

Зі смертю князя Ракоці, на якого стільки надій покладали реформатори, перемогу здобула магнатсько-шляхетська олігархія, обравши королем Яна Казимира. Сталося це, за згодою Козаччини, що особливо розчарувало і вразило дисидентську шляхту, яка на козащину стільки надій покладала. Юрій Немирич усувається після того, на деякий час, від великої політики [16].

Крім того, київський воєвода Януш Тишкевич, подав на нараді Сейму внесок, щоб відібрати у Немирича київське підкоморство, покликаючись на те, що пруський соймик не допустив аріянів до жодних постів, сконфіскував їхнє майно, а аріян засудив на баніцію [21].

Та за Юрія Немирича заступилися на Сеймі: Януш і Богуслав Радзівілли, Герард Денгоф – воєвода поморський, Андрій Лещинський – воєвода дерптський, Збігнеєв Горай - Горайський каштелян холмський. (Всі до речі кальвіністи, які ще були толеровані в Речі Посполитій). Вони тепер на Сеймі говорили про кривди, які заподіяно Немиричеві. Також про те, що його до київського підкоморства не допускають, і, що його осуджено декретами Коронного Трибуналу [1, с. 348].

Та головний обвинувач київський воєвода Тишкевич почав тепер закидати дисидентам таке: «Зі спільноти атеїстів, лютеран, кальвіністів і аріан приймають, яких на Торунському синоді відкинули і відлучили, бо вони ненароджені в спільноті і єдності, які роблять розбіжності в Божій церкві, як пан Немирич, підкоморій київський шляхетського походження, але неправдивої віри і неправдивого розуму, і проти виразного закону Царства Божого, і добре знаючи, що Київське воєводство нікого не приймає на посаду, тільки католиків і православних, а про аріан не згадує, нехай відречеться, нехай визнає віру св. Афанасія, і він відразу буде нашим братом». Відповіли їм вище названі дисиденти: «Ми не з тих, хто робить різницю у вірі, але з тих, хто має різницю в думках у тій самій вірі, яку ми приймаємо як свою...» [2, с.45-46].

Їдучи на коронацію короля Яна Казимира до Кракова, Юрій Немирич затримався деякий час в Торуні, і тут в присутності своїх одновірців: Самуеля Пшипковського і Станіслава Вільковського, поділив свої маєтки з братами. Бо,

як найстарший в родині, він опікувався ними дотепер. А було того майна: 12 містечок і 75 сіл. Потреба поділити цей маєток виявилася актуальною. Через воєнні знищення і спустошення, кожний із братів намагався тепер на власну руку зтягнути собі нових осадників, щоб наново розпочати відбудову знищеного життя. Юрій затримав для себе Горошки, які укріпив і вони тепер були його резиденцією. Владислав отримав Норинськ з сусідніми маєтками, а Степан - Черняхів з сусідніми маєтками [21].

По коронації Яна Казимира на польського короля, Немирич повертається на Волинь і тут, разом із своїми одновірцями, бере участь у соймику в м. Луцьку. На тому соймику, була також київська шляхта, яка вирішила організувати військо. Тоді ж Юрія Немирича обирають Генеральним полковником. З тим військом Немирич бере участь, на стороні короля Яна Казимира в бою під Зборовом в 1649 році. Та вороже ставлення короля до нього, змушує його шукати собі інших доріг, бо на ласку короля не було жодних сподівань та надії. Тоді він звертається листом, через посланця від Януша Радзівілла, до князя Ракоці, в якому просить його, щоб він призначив йому якісь маєтки в Трансільванії, з них він міг би вижити з своєю родиною, а також, щоб дозволив вислати синів до Трансільванії [35].

Немирич ще залишається на стороні уряду Речі Посполитої у їхній війні з козаками. Він обороняє свої маєтки від козаків і черні, а також допомагає обороняти Велике князівство Литовське від московитської агресії. Бездіяльність уряду змушували українську шляхту діяти на свій власний розсуд. Станіслав Кот пише, що в ситуації, коли "керівництво Речі Посполитої не могло ні запобігти катастрофі, ні захистити мешканців провінцій, яким загрожувала небезпека, коли сейм відмовився скликати масовий рух для придушення громадянської війни, українська шляхта вважала себе вправі власними силами організувати бажані їй зміни в керівництві Речі Посполитої. Оскільки це не вдавалося, вона шукала безпеки в різних сусідських і союзницьких комбінаціях "[37,с. 27-28].

Переяславська угода між Хмельницьким і московським царем, спонукає Немирича, почати тісніші зв'язки з трансільванським князем Юрієм II Ракоці.

Він продовжує відстоювати думку, що угорський князь - протестант має зайняти трон Речі Посполитої[2].

Отже, невдачі уряду Речі Посполитої змушують протестантських шляхтичів та магнатів до пошуку альтернативи. Юрій Немирич спочатку розраховував на угорського князя Юрія Ракоція, якого багато хто хотів бачити королем Речі Посполитої. Проте, смерть даного князя і обрання за підтримки козаків - Яна Казимира Вазу, що був ревним католиком, який точно не збирався йти на компроміси з протестантами. Тому протестантська шляхта була глибоко вражена тим, що козаки підтримали Яна Казимира. Як бачимо з листів до Юрія II Ракоція, Немирич хотів переїхати жити в Трансільванію і мати там володіння для своєї сім'ї. Війна з козаками теж велася без успіху. Тому київський підкоморій з часом приходить від думок про воєнне рішення до переговорів з козаками. Разом з тим на підкоморія чинять тиск фанатичні католики, які зневажають і ображають його на засіданнях Сейму. Крім того, багато протестантів розчаровані в такому стані речей, починають вести переговори з Швецією. На Річ Посполиту насувається війна з Швецією, Московією і Трансільванією. В цьому хаосі Юрій Немирич схоже приходить до висновків, що варто шукати миру з Гетьманщиною і повернути її у склад Речі Посполитої на прийнятних умовах.

РОЗДІЛ 3.

ЮРІЙ НЕМИРИЧ – ДИПЛОМАТ І КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ

На середину XVII століття відносини між Швецією і Річчю Посполитою знову загострюються. Приводом до нової війни стають невирішені домагання Яна Казимира Вази на шведський престол і закінчення минулого перемир'я. Починається нова польсько-шведська війна, яка в майбутньому отримає назву «Потоп». В цей час Немирич і частина аріан переходить на сторону шведів. Він покладав на шведського короля велику надію (який був лютераном), щоб він захистив і дав права та свободи для аріан, які були на той момент у Речі Посполитій поза законом. 7 листопада 1654 року Немирич приїздить до шведського табору, де складає присягу на вірність новому сюзерену. У шведського короля він здобуває велику симпатію, що той йому дозволяє командувати значним військовим відділом. В цей же час, зазнавши від шведських військ, декількох болючих поразок Ян Казимир Ваза, що не користувався особливою популярністю в колах шляхти і магнатів, утік у Сілезію. Багато протестантів, у тому числі знаменитий педагог Ян Амос Коменський, у цьому бачили «палець Божої кари». Велика кількість шляхтичів та магнатів, у тому числі католики, надсилали шведському королю Карлу X Густаву листи з визнанням лояльності йому. Немирич і багато шляхтичів з Волині та Полісся покладали надію на шведів, бачачи у них союзника проти Московії. Проте шведи не збиралися воювати з декількома противниками одночасно [21].

З 1656-1657 рр. Немирич займається дипломатичною службою між шведами і Трансільванією. Проте, коли Юрій II Ракоці робить похід з метою стати польським королем, Юрій Немирич приєднується до його війська. В цій військовій кампанії він виступає, як посередник: між угорцями і союзними їм козаками, а також очільниками польських гарнізонів на шляху походу. Тут він використовує власні знайомства та часто дезінформує польських командирів. Юрій Немирич приймав капітуляцію Варшави 17 червня. Польський історик Януш Тазбір вважав, що головна мета Немирича була повернути власні маєтки в Україні [37, с.34].

Попри початкові успіхи похід зазнає невдачі. Врешті Юрій Немирич розчаровується у шведському королю і трансільванському князі. Вони не змогли реалізувати його планів, щодо надання прав аріанам і поверненню йому його маєтностей. Він повертає свій кругозір на схід, де Богдан Хмельницький створює Козацьку державу. Гетьман Богдан Хмельницький, розчарований Москвою, дуже радо приймає тепер королівського посланця каштеляна Бенєвського. Тут хочемо процитувати слова з пам'ятника Миколи Ємйоловського, де він пише: «По битві під Големб'єм, Немирич попрощався з королем під Варшавою дружньо з ним розійшовся. Тоді то якраз Виговський закликав козаків, щоб покинули Ракоці, полякам кривди не робили, а з Україною проти Москви якнайскоріше виступали і на Україну поверталися. Тоді то козаки разом із своїм полковником Антоном Ждановичем ріку Віслу під Завихостом перейшли, і тут до них прилучився Юрій Немирич із своєю хоругвою,» - й далі пише Ємйоловський таке: «Немирич з гетьманом взяв кон'юкцію і розпочав часті зносини з Виговським, говорячи, щоб козаки домагалися від Речі Посполитої виконання Зборівського договору. Король Ян Казимир, що правда в тому не відмовлявся, але відкладав це до наступного Сейму, обіцяючи при тому ласку для Немирича в Речі Посполитій» [2].

Прибувши до Чигирина, Юрій Немирич застає гетьмана Богдана Хмельницького ще живим. За три тижні перед смертю гетьмана, він отримав від нього підтвердження про прийняття Немирича до Війська Запорізького в ранзі полковника, і обіцянки про повернення йому його маєтностей, що лежали на Лівобережній Україні [21].

По смерті гетьмана Богдана Хмельницького, гетьманом стає його малолітній син Юрій, а до того часу є регентом, тобто виконує владу гетьмана Іван Виговський, який походив з дрібної шляхти в Овруцькому повіті на Волині. В очах Виговського - Немирич був паном з високого роду, високої освіти, багатим магнатом, імпонуючою постаттю і щасливим здобутком для ведення дипломатичної політики Козацької Держави [6].

Тому то 6 жовтня 1657 року Немирич в гетьманській резиденції Корсуні, укладає союз із шведським королем Карлом X Густавом. Цей союз як такий, був спочатку звернений проти Речі Посполитої, а в майбутньому мав бути використаний проти Москви. Та погром шведських військ у Польщі зробив цей договір нереальним [35].

Гетьман Іван Виговський з Юрієм Немиричем, тепер скеровують свою увагу на Річ Посполиту і щораз частіше, і прихильніше приймають польських послів, яких посилає король. Це викликає великі підозри в Москві, що бачить тут руку Немирича і відтепер починає пильно стежити за кожним його кроком. Коли Юрія Немирича призначено козацьким полковником, і коли він як номінований полковник увійшов в ряди козацької старшини і, таким чином, знову отримав мандат на свої маєтності, то це довело московитів до люті. Московити вимагають тепер від гетьмана Івана Виговського усунути того єретика і лютера (так московити називали протестантів) з-поміж оточення козацької старшини, бо для того німця і єврея, тут немає місця [2, с.51].

Коли одного разу Юрій Немирич вислав об'їзного листа до підданих своїх міст українських: до отаманів, сотників і війтів, написаних в людяному і прихильному тоні, де він їх закликає, щоб гамували всякі бунти і готували хліб для війська, то цей лист дуже швидко, через ворогів Немирича, опинився в царській канцелярії. Вороги Немирича скаржаться цареві, що Виговський керує самотійно, навіть на територіях, які підпорядковані царському протекторатові. Наступає тепер слідство царських посланців, яке триває цілими місяцями. Але й тепер не заспокоюється в своїх доносах до царя, полтавський полковник Мартин Пушкар, який за тихою царською згодою, готується до збройного виступу проти гетьмана Івана Виговського [7].

Послів, які з наказу гетьмана Івана Виговського, прибули до Москви, запитували москвити: «Хто ж то є такий у Запорозькому Війську лютер Немирич? Чому гетьман віддав йому такі міста: Кременчук, Переволочну, Кишеньку, Кобельськ, Білики і Санджарів? Коли саме гетьман ці міста йому

передав? Чому гетьман лютерів в своєму війську тримає? І ,щоб посли сказали гетьманові, щоб він всіх тих лютерів з війська повиганяв» [2,с. 53].

Тут ідеться про найманців «гетьманської гвардії», яка почала формуватися ще в часи Хмельницького. Вояками і офіцерами цієї формації були німці,англійці та інші, хоча були й українці. Поділялись на драгунів та мушкетерів за європейським зразком [21,с. 54],[6],[10].

В королівських кругах у Варшаві було вже відомо, що Юрій Немирич радиться з королівськими посланцями, щоб розв'язати козацькі справи на нових і широких підставах, і, що автором тих концепцій, є саме Немирич, який уважав всі дотеперішні договори і постанови «за неповні». Мав він,на думці, Зборівський і Білоцерківський договори, які не були ніколи зреалізовані, а між іншим анулювання Берестейської Унії. На місце тих угод, Немирич висунув дуже сміливу, як на ті часи, концепцію про створення автономного Великого Руського Князівства, яке увійшло б, як третій член до федерації з Польщею і Литвою. Це був дуже сміливий план, як на ті часи. Відгомін про цей план докотився аж до Голландії, про що написав на своїх сторінках «Голландський Меркурій» у лютому 1658 року [35]. Переклад Михайла Брика з голландської:

1. Польський король повинен nobilitувати 10 000 козаків.
2. Воєводства: Київське, Брацлавське і Чернігівське, повинні на вічні часи залишатися в козацькій посесії (власності).
- 3.А ні польський король, а ні Річ Посполита не мають мати права номінувати воєвод, чи інших урядників, таких як: підкоморія, підскарбія та інших, яких тільки вони (козаки) мають право собі вибирати.
4. Їхні (козацькі) воєводи та інші урядники мають бути Руської віри.
5. Їхні (козацькі) вибрані воєводи мусять мати право засідати в Сенаті і Сеймі.
6. Якщо козаки забажають бити свою власну монету, тоді в їхньому краю жодна інша монета не сміє бути в обігу.
7. Унія і уніяти повинні бути в цілій Польщі і Литві ліквідовані, як такі, що поширюють ворожнечу серед грецької релігії(православ'я).

8. Їхні й Королівський Маєстат може вставити до свого титулу, Пан Великого Князівства України.

9. Оці представлені пункти (козаками) доводять до того, що вони (козаки) готові служити Його Королівському Маєстату і Речі Посполитій, як рівні стояти під його командою [2].

Дехто з польських політиків скептично й з недовірою ставився до ідей про триєдину Річ Посполиту. Ян Лещинський в листі до короля Яна Казимира вважав, що ці ідеї він дістав у Голландії і Швейцарії, а також говорить щодо цієї конфедерації, що хоче долучити до неї кримських татар [3, с.13-14].

Юрій Немирич дуже добре був обізнаний у справах із внутрішнього поділу і анархії серед козаків, по смерті гетьмана Богдана Хмельницького. Він передбачав збройні бунти і повстання з підтримкою Москви проти гетьмана Івана Виговського. Для застереження гетьмана від цієї анархії, Немирич дбає про організацію військових з'єднань у 10 000 вояків, які мали б становити гетьманську гвардію і були б безпосередньо під командою Немирича. І цей незвичайний, як на ті часи, постулат таки перевів в життя [23, с. 28 – 41].

Немирич, створюючи зтяжне (наймане) військо для Гетьманщини, надихався європейським досвідом. Оскільки він був освіченою людиною та читав античних авторів, бачив силу шведської армії. Хоч Немирич у своїх «Роздумах про війну з московитами» й скептично ставився до найманців, й вказував на недоліки того, що без грошей вони воюють погано, але для втримання влади гетьману від бунтів черні потрібні були вірні вояки. Спроба імпортування європейських воєнних практик у «шведській версії» виразно простежується вже у великому українсько-шведському договорі з жовтня 1657 року, до якого Немирич мав безпосередні стосунки і, який передбачав можливість вербування для потреб Гетьманщини: офіцерів, солдатів, майстрів та ремісників, а також закупівлі озброєння та амуніції на теренах шведської корони. Очевидно, саме Немирич був не тільки ініціатором упровадження в гетьманській армії полків «німецького строю», але їхнім безпосереднім командиром і опікуном [25, с.45-46].

Сформоване під опікою Немирича військо «німецького строю» було головною силою, яка придушила заколот полтавського полковника Мартина Пушкаря. Вояки «німецького строю» відзначилися у бою з ночі 9 на 10 червня 1658 року. Під час цієї битви вони обороняли гетьманський обоз від повсталих, відзначившись особливою міцністю в обороні, протримавшись до світанку. Вже через кілька років «німецька піхота» відзначиться у битві під Конотопом, а також в захисті Чигирини восени 1659 року [21, с.52-53].

Розгром у червні заколотників Пушкаря та Іскри, зміцнив переговорні позиції Виговського та Немирича, які вели переговори з польським послом Бенъовським у таборі під Гадячем. 10 липня сейм Речі Посполитої узаконив посольство Бенъовського і доручив йому розробити угоду між Річчю Посполитою і Гетьманщиною. Вже 16 вересня 1658 року у таборі під Гадячем між козаками та польськими дипломатами була укладена «Гадяцька угода» або «Гадяцькі пакти» [35].

Воєводство Київське, Брацлавське і Чернігівське мали б створити одне ціле, яке входило б на федеративних умовах у склад Польсько-Литовської Держави, але з широкою автономією. Верховна влада на Україні належала б гетьманові. Йому належала б, як і раніше, влада над козакам і командування всіма збройними силами. Йому належить уряд київського воєводи і першого сенатора на Україні. До гетьманської булави належить чигиринське староство. Планувалося, що буде створено для України нові пости: Канцлера, Маршалка і Підскарб'я, які мали б керувати вищою адміністрацією. Канцлер має право видавати закони через свою канцелярію, керувати вищою адміністрацією. Він також має право видавати всі світські й духовні надання і привілеї, приймати заклики в цих справах. Маршалок має вести судочинство і для того буде створений Вищий Трибунал на Україні. Підскарб'ій керує українською скарбницею. У Києві, чи іншому місці мають створити окрему скарбівню для грошей. Будуть відновлені пости воєводів, каштелянів і ще деякі. Всі сенаторські пости в Київському воєводстві мають одержати шляхта грецького обряду. В двох інших воєводствах, почергово: православні й католики [3, с. 13-14].

Українське військо буде складатися з 30 000 козаків і 10 000 зтяжних (найманого) на утримання війська будуть призначені прибутки з королівських маєтків і маєтків духовенства, а також податки з України [3, с. 13-14].

Польські й шляхетські війська не мають права входити на Україну, а коли, вони приходять як допоміжні війська, то повинні ставати під команду гетьмана Івана Виговського [6].

Що торкається найвищої законодавчої влади, то не визначається точніше її організації; правдоподібно має залишитися давня козацька рада, але зреорганізована і скріплена представниками інших станів. Вибір кандидата на гетьмана, мають вибирати спільно всі стани: козаки, шляхта і духовенство [36].

Козакам будуть забезпечені всі права, а саме: свобода від всяких податків, тягарів і мита, свобода варення напоїв, вільне мисливство та рибальство. Суд відбуватиметься за козацьким законом. Дозволяється nobilitувати (отримувати шляхетство) заслужених козаків на пропозицію гетьмана. З кожного полку 100 козаків мають отримати nobilitацію (шляхетство). Проголошується загальна амністія для учасників війни з Польщею; скасовуються всі вироки і конфіскації. Шляхта і духовенство, які покинули Україну, дістануть тепер дозвіл гетьманським універсалом, що можуть безпечно повертатися на свої старі місця [21].

Повертаються, також всі права віри, не тільки в Наддніпрянщині, але всюди: «де далеко мова руського (українського) народу сягає», а саме: публічне виконання церковних обрядів, закладання нових церков, повернення конфіскованих церков. Духovenство повинно підлягати тільки церковним судам, а не урядовцям чи панам. Грецька віра не повинна становити перешкоди для отримання різних посад по містах. Уніатська Церква залишається, але забороняється поширювати її на нові місця (згідно з примітки М.Брика, засуджена на повільне вимирання). Римська віра на Україні має рівноправність з грецькою вірою [3, с.14].

Київська Академія одержить ті самі права, які мала Краківська Академія, однак застерігається, щоб у Київській Академії не працювали професори аріяни,

лютерани чи кальвіністи, і щоб там не було місця для протестантських студентів. В іншому місці на Україні мають ще також заснувати подібну Академію. В місці осідку Академій могли ще існувати інші (польські) школи гімназії, колегії й інші школи чи навіть друкарні можна всюди без жодних перешкод засновувати [7, с.16-47].

Всі домагання козацької старшини по поширенню Великого князівства Руського на Волинь і Руське воєводство й Подільське були неприйняті до уваги. Україна ставала автономією, а не рівноправним членом конфедерації з Польщею та ВКЛ. Головні ідеї, за які велися змагання з'єднання всієї української території і державна незалежність, залишилися нездійсненими [6].

Гадяцьку угоду в самих початках викривили польські можновладці. А без прийняття цих основних точок ,за які змагався Юрій Немирич, вона, тобто Гадяцька угода, залишалася тільки тимчасовою комбінацією і не могла вважатися сталою і довгочасною [21, с.65].

У грудні 1658 року Виговський звернувся до канцлера Миколая Пражовського з проханням призначити Немирича на аналогічну посаду в новоствореному князівстві,що,з його системою,скопійовав з політичних форм Речі Посполитої, зробило його чи не першою особою, після гетьмана в Гетьманщині [37, с.27].

На думку історика Михайла Брика, новоутвореній державі потрібен був перепочинок після десяти років війни. Він вважає,що Юрій Немирич ясно бачив, що в майбутньому можна буде собі дати легше раду з Польщею, ніж з Московщиною. Тому то за всяку ціну він старався намовити гетьмана Івана Виговського до розриву з Московщиною і анулювання Переяславської угоди. Одним словом – Немирич був готовий принести тимчасову жертву, переміни державності України на автономію, і таким чином,забезпечити Україні західні й південні кордони. Як він зазначає, за цей час Україна мала б відновитись, зрости на силі, а тоді щойно випаде нагода вимагати для Великого князівства Руського більше прав. Йому, як хорошому дипломату і політику, було відомо, що війна на всіх напрямках не принесе користі. Отже,як підсумовував дослідник, угода з

Польщею була вигідним виходом із важкого становища. Звичайно, це вимагало жертв та поступок. Проте такі далекоглядні плани, не були зрозумілими для польських і козацьких політиків. Ворожість і ненависть до поляків нікуди не зникла, а Московія її всіляко посилювала, руйнуючи плани Виговського та Немирича [2], [37].

Так само більшість магнатів в Польщі, прийняла цю угоду з застереженням, а той з обуренням. Коли б Польща була на п'ять десять років раніше висунула подібний план для розв'язання суперечностей поміж нею і Україною, то успіх цього плану був би повний і не було б кривавих міжусобиць поміж обома народами. А так тепер магнати, які причинилися найбільше до тих міжусобиць, були обурені, бо навіть через таку автономію України вони втрачали там свої маєтки і свою владу. Коли б Польща пішла повністю на зустріч Українській Козацькій Державі, то теперішня історія інакше виглядала б [21].

Та проти Гадяцької угоди виступив також і Рим, роблячи натиск на латинських польських єпископів. Особливо з гарячим проханням до папського нунція у Варшаві звертався тодішній уніатський митрополит Гавриїл Коленда, побоюючись цілковитої ліквідації Берестейської Унії з 1596 р. Папський нунцій у Варшаві дуже пильно стежив за кожним кроком Юрія Немирича та всіма етапами Гадяцької угоди. Він також повідомляв Ватикан про смертельну небезпеку, в якій опинилася Уніатська Церква, про що доносив йому вже вище згадуваний митрополит Гавриїл Коленда [6].

Та не зважаючи на всі протести, Сейм Речі Посполитої схвалив Гадяцьку угоду, хоч дуже скореговану, і присягнув на ній король Ян Казимир і польський примас Вацлав з Лешна. Польський єпископат зложив протест, що торкався Берестейської Унії. Однак той протест був дуже невиразний: «Ми побоюємось за Унію і боїмося її втратити. Однак ми не можемо протистояти цьому» [21, с. 66].

Звістка про укладення Гадяцького договору була, немов гаслом для початку відвертої війни між Україною й Москвою. Цар Олексій видав грамоту до всього українського народу, в якій називав гетьмана Виговського зрадником і

закликав народ не слухати його більше. Український уряд із свого боку розіслав маніфест до всіх європейських дворів, сповіщаючи про свій розрив із Москвою й вияснюючи причини того розриву. В тому маніфесті читаємо: «Ми, ціле Військо Запорозьке, заявляємо й свідчимо перед Богом і цілим світом, що великі війни, ведені з Польщею, не мали ніякої іншої мети, як тільки оборону святої Східної Церкви й прадідівської свободи, якої любов'ю ми держимося, її провадив вічної пам'яті наш гетьман Богдан Хмельницький і канцлер наш Іван Виговський. Свої приватні справи відсунули ми далеко перед славою Божою й справами громадськими. Задля того ввійшли ми в союз із татарами, з пресвітлою королевою шведською Христиною, а потім із пресвітлим королем Карлом Ґуставом, і всім їм додержували вірність непорушно. І Польщі не дали ми ніколи причини порушити договори, але всім додержали свято нашу вірність, умови й союзи. І не з інших мотивів прийняли ми протекторат великого князя московського, як тільки щоб, за Божою поміччю, нашу свободу, кров'ю здобуту й освячену, могли заховати й по смерті передати потомкам нашим». Далі говорилося в маніфесті, що цар московський не сповняв своїх обіцянок: «завоювавши козацькою зброєю Литву, розпочав трактати із Польщею коштом України, почав війну її союзникові Швеції, поставив залогу в Києві, а нарешті задумав зовсім знищити Білу Русь і Україну з усім Військом Запорозьким, почав сіяти усобицю, піддержувати бунти проти гетьмана й наступати на Україну оружною рукою». Наприкінці зазначалося, що не на українців спадає відповідальність за нову війну, що вже загорається, і що вони, тільки примушені до цього, беруться за зброю [21, с.67].

Присяга до Гадяцької угоди відбулося 12 травня 1659 р. А вже перед тим Юрій Немирич виголосив в Сеймі свою знамениту промову, яка набрала міжнародного розголосу, бо король, а властиво королева, намагалися за допомогою козаків дістати собі підтримку в своїх планах спадкоємства трону [1].

Українську-козацьку делегацію очолювали такі визначні особи як: майбутній канцлер Великого Руського князівства Юрій Немирич, Прокіп Верещака, Федір і Костянтин Виговські, Григорій Лесницький, Тиміш Носач,

Остап Федкевич, Степан Сулима та Іван Груша. Уся кількість послів була біля декілька сотень осіб [6].

Православне духовенство репрезентували: Київський Митрополит Діонісій Балабан, львівський владика єпископ Арсеній Желіборський, перемишльський владика єпископ Антоній Винницький і чернігівський архімандрит Мещерин [15].

Перед цим Юрій Немирич прийняв православну віру. Це спричинило потік наклепів та брудних пліток на канцлера Великого Князівства Руського. Багато хто думав, що конверсію (зміну конфесії) він вчинив, бо хотів отримати посаду канцлера. Його недруги вважали, що він попри перехід у православ'я, все ще є таємним аріанином [33].

Обурення і гіркоту його колишніх одновірців пом'якшив пізніше втрачений лист Немирича, в якому він захищався від звинувачень в опортунізмі і корисливості. У ньому він висловив скептицизм щодо можливості базувати віру лише на раціональних міркуваннях (як це робили аріани), описав православні принципи віри, як такі, що відповідають духу і тексту Святого Письма, і закликав інших польських братів (друга назва аріан) слідувати його стопами. Останнє звернення підлило масла у вогонь. Аріанські кола ніколи не вірили в щирість його навернення, вбачаючи в ньому лише результат гонитви за кар'єрою та матеріальною вигодою [37, с. 35].

Це все збуджувало недовіру серед польських пануючих верств, що мовляв вся ця угода є лише хитрим підступом Немирича. Тому проти Немирича розпочато таку сильну агітацію, зокрема серед послів з Великого Литовського Князівства, що вони погрожували йому, що уб'ють його. Однак, не зважаючи на це все, Юрій Немирич виголосив у Сеймі свою промову [21].

Він виступав від імені «войовничого, славного з давніх віків на морі й суші Народу Руського». Саме цю свободу назве головною причиною повернення козацької держави до складу Речі Посполитої: «Ми народжені у свободі, виховані у свободі, і як вільні люди нині повертаємося до неї. І готові умирати за

неї... разом з усією нашою Вітчизною. Вона (свобода) була нашою спонудою, цей ґрунт, який не розірвали ні відмінність у мовах, ні навіть релігія...» [32].

Згідно з польським істориком Лукашевичем, Юрій Немирич своєю промовою видав сам на себе вирок смерті. А це тому, що багато послів в Сеймі відчували в цій промові закиди їхньої зради. Інші знову не могли того зрозуміти, як то Немирич, як знаний магнат став на службу «хлопства і козаків». Багато було обурених, що тепер в Сеймі і Сенаті мали б засідати недавні вороги Речі Посполитої. Ті в їхніх очах «нікчемні хлопи», що тепер мали б скоштувати «шляхетської вольності». Для багатьох виглядало, що той золотий перстень вложений на палець «марнотратної Русі» був задорогий. Більшість польської шляхти взагалі не могла і не бажала того розуміти, що йшлося тут про будучність обох народів, тому вже в початках старалася не допустити до здійснення тої Угоди [37, с. 35-36].

Та Юрій Немирич не присягав разом з ними. Згадує про це королівський секретар такими словами: «Однак Немирич не присягав разом з ними, бо крім того, що прийняв православну віру, він захворів тоді якраз. А може не хотів визнавати Святої Трійці? Бо від імені тої Св. Трійці складали присягу. На мою думку (пише секретар), його душа залишилася соцініанською. Козаки хочуть його послати з посольством до Риму з метою об'єднання з католицькою вірою. Він дуже дотепна людина, знавець багатьох європейських мов. Однак сумніваюся, що навіть в Римі його навернули б на католицьку віру, хіба що обдарували б його кардинальським капелюхом. Немирич був вдівцем і мав 200.000 ліврів річного прибутку» [2, с.67].

Противники Немирича серед поляків підсували козакам думку, «що Немирич соромиться разом з ними присягати ... що він нещирий русин, коли не хоче присягати Св. Трійці, якої не визнають аріяни». Не диво ж, що й козаки самі тепер наполягали на тому, щоб він присягав «ін публіко». І так Юрій Немирич присягав 24 травня в каплиці, поклавши пальці на Євангелію, так як і перед тим усі козаки присягали. Тільки ще йому додано до присяги, що він відрікається

всяких інших протекцій, як з боку москалів, так і шведів. По присязі він поцілував трираменний хрест і хрестився по-руськи [21, с.70-72].

Небажання серед деяких впливових кіл Речі Посполитої до Гадяцької угоди, спричинило те, що Немирич з занепокоєнням почав шукати іншої допомоги, на випадок невдачі своєї ініціативи. Ще перед від'їздом із Варшави, він склав візит цісарському послові Францові де Лісолі, який пізніше переслав цісареві шифрований звіт з тої розмови з Немиричем, з датою 8 червня 1659 р. [6].

Не дивно, що Немирич, як добрий політик, дивився в майбутнє, що Річ Посполита тоді боролася ще з шведським наїздом, і не могла дати відповідної допомоги Українській Козацькій державі. Однак Лісоля боячись провокації, дав Немиричеві невиразну відповідь, побоюючись, що то поляки намовили Немирича до тої пропозиції [7].

Після перепитій у Польщі українське посольство рушило назад в Гетьманщину. В цей час почалося вторгнення московських військ під командуванням Трубецького і Ромодановського, яких було бл.100 тис. Після боїв з Ніжинським і Чернігівськими полками під командуванням полковника Григорія Гуляницького, українські війська опинилися в облозі у місті Конотоп. На допомогу обложеним підійшов сам гетьман Іван Виговський з 16 000 козаками, а також союзні татари кількістю в 30 тис. під проводом самого хана Мехмед-Гірея і найманими регіментами під проводом Немирича. Влучним маневром армія Виговського заманила московітів у пастку на переправі біля р.Соснівка 9 липня 1659р. Московити зазнали нищівної поразки, після якої, згідно літопису Самійла Величка:«міг утекти до свого обозу під Конотоп хіба що той, хто мав крилаті коні». Ворог почав поспіхом відступати в сторону Путивля, втративши при цьому до 40 тис. чоловік.(за підрахунками історика Олексія Сокирка: втрати московітів були від 6 до 10 тис. вбитих і поранених.). Татари протягом декількох днів плюндрували околиці Путивля. Московський цар був вражений і наляканий поразкою, поширювались чутки про те, що цар втік з столиці за Волгу [32, с.374-375].

Запорозький кошовий Іван Сірко разом із своїми козаками напав на татарські землі. Помічні татарські відділи залишили гетьмана Івана Виговського і пішли боронити своїх рідних перед запорожцями. Противники Гадяцької угоди підняли тепер голову. Під'юджувала їх до того Москва, що використала зручно цей хаос. Кошовий Іван Сірко і полковник Цюцюра із своїми військами скоро опанували Лівобережну Україну і почали вбивати прихильників гетьмана Івана Виговського в Переяславі, Ніжині й Чернігові, а також і в інших містах України. Частина козацької старшини за підтримкою Москви вирішила усунути з гетьманства Івана Виговського і вибрати на його місце Юрія Хмельницького. І як знаємо, ця московська партія перемогла. Почалася тоді горезвісна Руїна [6].

Трагічний кінець зустрів і Юрія Немирича. Наведемо тут слова з пам'ятника Миколи Ємйоловського: «Немирич, який на свій власний кошт, найняв кілька тисяч зтяжного війська, разом з полковником Григорієм Гуляницьким і гетьманом Іваном Виговським, де тільки могли виганяли ворогів. Та козаки Юрася Хмельницького запросили собі москалів до помочі і спільними силами вдарили на Немирича і Гуляницького. На відділ Немирича напали вони підступно й несподівано вночі. Увесь відділ майже до ноги винищили, а Немирича нелюдськи замордували» [21].

Показово, що смерть цієї великої людини викликала злорадство як в Польщі, так і в Московії. В одному з листів-новин, які кружляли серед польської шляхти, зловтішно писалось: «Не допомогло йому те, що став русином», а в Москві задоволено сконстатували: врешті вбито «найбільшого злодія і єретика» [32, с. 375]. За це вбивство, цар наказав виплатити Золотаренкові й Цюцюрі по 500 соболів і по 500 золотих [35]. Так загинув Юрій Немирич. З його смертю і падінням гетьмана Івана Виговського, Гадяцька угода втратила значення, бо жодна сторона не хотіла, чи не вміла її виконувати. Не стало людини, яка своїм розумом уміла бути посередником між обома сторонами [21].

Крім дипломатичної діяльності Юрій Немирич займався питаннями віри. Він був автором декількох молитов для аріан: Молитва Вранішня, Вечірня і духовний гімн «ПАНОПЛІЯ або повна зброя християнського чоловіка». Після

поразки і гоніння аріан, а потім і заборони їм мати свої збори і свої школи, Немирич виступає за приєднання аріан до православної церкви. Тут він вступив у дискусію з шляхтичем і теологом, аріанином Самуїлом Пшипковським, якого Юрій знав особисто. Юрій Немирич написав твір під назвою «Скрипт» у якому він закликав аріан замиритися з Православною Грецькою Церквою [2, с.82].

«В боротьбі за різні догми воюють християни поміж собою так завзято і ганебно, спалюють один до одного такою ненавистю, обкидають себе взаємно прокльонами і прагнуть щоб їхніх ворогів земля пожерла. І то тільки за те, що їхні противники християни тільки мінімально від них різняться. Звідси стільки того взаємно убивства, ядовитої боротьби пером, образ, вигнання, засудження до тюрем, і мучеництва. Звідки походить те полум'я ненависті? Для своїх власних чи то батьківських думок, топчуть Христові накази і його приписи і заклики до братерської любові і толерантності до слабших. А чи всі ми не є християнами?», - пише він [18].

Характерною рисою відповіді Пшипковського є те, що крім того, що аргументи Немирича підрізували в основному існування аріан, то Пшипковський трактує тут свого противника з великою особистою повагою, не виявляє тут жодного свого невдоволення, ані жодної іронії. Це все дає нам змогу додуматись, що Немирич не був жодним політичним авантюристом, бо не дав до цього приводу Пшипковському, щоб останній міг це йому закинути. Звертаємо увагу на відповідь, щодо алюзій Немирича про занепад християнської любові в Аріанських Соборах і занедбування убогих і слабших [2, с. 84].

З того бачимо, що життєві вчинки Немирича і тоді, коли він був великим паном-магнатом, і тоді, коли був убогим вигнанцем, не дозволило Пшипковському на жодну претензію чи іронію. Бо мусів бути Юрій Немирич, насправді чоловіком високої моралі й чеснот, що навіть Пшипковський не міг йому відмовити у критиці вчинків, деяких членів Аріанських Соборів в їхній суспільній моральності [17].

Як зазначає дослідник біографії Юрія Немирича Михайло Брик, що його ідеї були передовими на той час. Дослідник звертає увагу, що канцлер Великого

Князівства Руського і його ідея про об'єднання кількох суб'єктів міжнародної політики в рівноправну федерацію близька по своїй суті до ідеї «Об'єднаної Європи» (ЄС) [2].

РОЗДІЛ 4. Методична розробка факультативного заняття на тему: «Видатні постаті в історії України. Юрій Немирич – автор Гадяцького трактату».

Тема: «Видатні постаті в історії України. Юрій Немирич – автор Гадяцького трактату».

Мета:

освітня – ознайомити учнів із життєписом та діяльністю Юрія Немирича, сприяти осмисленню ролі шляхти та протестантського руху в історії України.

розвивальна – формувати історичні уміння й навички, розуміння цілісності суспільного життя, розвивати розуміння важливості участі у суспільному житті, розвивати логічне мислення учнів. Учити працювати з додатковою літературою та інтернет - джерелами.

виховна – виховувати особисте бачення, толерантності до інших віросповідань та релігій, риси громадянської свідомості.

Основні поняття: «аріанство», «сейм», «магнат», «Гадяцька угода (унія)», «Конотопська битва», «реформація», «нобілітація», «німецька піхота».

Основні постаті: Юрій Немирич, Іван Виговський.

Основні дати: 1612 р., 1638 р., 1648 р., 1657 р., 1658 р., 1659 р.

Обладнання: портрети, підручники, енциклопедії, додаткова література, проектор для презентації, фотоматеріали, інформаційні картки.

Хід заняття

Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
I.Організаційний	Взаємне привітання. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи,		

	нових знань та відкриттів.		
II. Актуалізація	Вчитель. Історія України завжди була сповнена цікавими історичними особами. Серед них виділяється постать Юрія Немирича. Людини з непересічними талантами, якою одні захоплювались а інші ненавиділи. Тож давайте сьогодні спробуємо поринути глибше в ті часи щоб дізнатись правду.		
III. Мотивація.	Буття Короля в європейському королівстві Буття Короля в Речі Посполитій 	Розгляньте даний мем. Що зображено на цьому малюнку? Чим відрізняється становище короля в Речі Посполитій від інших європейських країн? Як, на вашу думку, це впливало на країну?	Інформаційна Логічна Аксіологічна Просторова
IV. Вивчення нового матеріалу	Юрій Немирич народився у 1612 р. в Овручі в знатній та	Перегляньте відео https://www.youtube.com/watch?v=GU85fbIXoWo	

	поважній родині Немиричів. Про його дитячі роки відомо вкрай мало. В молодості він поїхав на навчання до Європи. Він вчився в Голландії, а також в знаменитих університетах в Кембриджі та Оксфорді. Бував і в Франції. Він отримав свою славу завдяки твору «Роздуми про війну з московитів. В цій праці він порівнює устрій Московії та Речі Посполитої, й дає поради як перемогти Московію. Брав участь у Смоленській війні, на чолі власного військового загону. Після війни зайнявся політикою. Був сеймовим послом від київської шляхти. На сеймах активно захищав аріанство (соцініанство).	Які факти з його життя ви дізнались в даному відео? Як називалася праця Юрія Немирича де він порівнює Річ Посполиту і Московію? Чим займався Немирич після війни? Запишіть визначення терміна аріанство(соцініанство). Хто такі аріани? Чим відрізнялося аріанство від католицизму? Коли Польський Сейм закриває аріанську(соцініанську) школу в м. Раковець? Чому Немирич зазнав від влади гонінь та утисків? Як сприйняв Немирич повстання Хмельницького? На які посади призначався Немирич з 1650 року?	Аксіологічна Інформаційна Логічна Логічна Аксіологічна
--	---	--	--

	Аріанство (соцініанство) – це течія християнства в Польщі яка зародилася в Польщі. Ця течія протестантизму відкидала св. Трійцю, закликала до раціоналізації прочитання текстів Євангеліє, не визнавали вони поклоніння іконам, мощам та хрестам. Через ці засади вчення викликали активне неприйняття з боку інших протестантів та католиків.	Чому Немирич перейшов на бік Швеції? Чому на вашу думку Немирич перейшов до козаків? Коли був підписаний українсько-шведський договір? Автором якої концепції був Юрій Немирич? Прочитайте джерело:	Логічна Аксіологічна
	У 1638р. Польський Сейм закриває соцініанську школу в місті Раковець і піддають «баніції» (вигнання). В захисті своїх одновірців від наступу католицизму. Він бере під захист соцініанських теологів та вчителів, яких ховає в своїх володіннях, за що дістає судові ухвали	1. Три завойовані воєводства Київське, Брацлавське та Чернігівське перетворюються на Князівство Руське на зразок Князівства Литовського, і всі урядники дозволені як канцлер, маршалок. 2. Київський митрополит мусить мати місце в сенаті після його милості князя львівського архієпископа. 3. Львівський, луцький, перемиський,	Інформаційна Логічна Аксіологічна

	проти себе. 1646 зазнав переслідувань з боку королів. влади, був позбавлений значної кількості маєтків і засуджений до вигнання з Речі Посполитої. Козацьку революцію він зустрів вороже й не прихильно. На виборах короля Речі Посполитої 1648р. відстоював кандидатуру на престол угорця князя Юрія Ракоці, проте без успішно. У чині генерал-полковника королів. армії воював проти повсталих. Починаючи від 1650, Н. не раз призначався королем і сеймом Речі Посполитої комісаром на мирні переговори з Б.Хмельницьким і Військом Запорозьким. 1655 перейшов на службу до швед. короля Карла X Густава,	холмський владика мусять мати місце після біскупів своїх повітів... 6. Міщани грецького обряду користуватимуться в містах тими ж вольностями, що й католики, й мають бути допущені до магістрату. 7. Податки в трьох згаданих вище воєводствах, які мають піти на платню воякам з інших народів, мусять віддаватися не до Коронного Скарбу, а до Князівства Руського, а того війська має бути 10 тисяч. Це військо має бути під регіментом запорізького гетьмана Виговського; після його смерті керівництво має повернутися до їх милостей панів коронних гетьманів». Яке становище згідно з Гадяцької угоди мали мати три воєводства	
--	---	---	--

	сподіваючись у такий спосіб досягти толерантного ставлення влади до протестантів Речі Посполитої. У чині генерал-майора воював з Яном II Казимиром Ваза на боці швед. короля, командував кавалерією. Виступав посередником у дипломатичних зносинах Швеції, згодом і Трансильванії з гетьман. урядом Б.Хмельницького. Брав активну участь у спільному шведсько-трансильвано-укр. поході 1657 на землі Корони Польської. При відході корпусу Ждановича, приєднався до козаків. Історики називають різні мотиви такого переходу. В стані козаків він прийняв православ'я та звання полковника. Після сходження на гетьманство	– Брацлавське, Київське, Чернігівське? Яку посаду мав мати Київський митрополит у Сенаті? Які вольності діставали міщани грецького обряду? На що мали йти податки з трьох вище названих воєводств?	Аксіологічна логічна
--	---	--	-----------------------------

	І.Виговського ввійшов до його оточення, відновив свої права на лівобережні маєтності. У жовтні 1657 Н. разом з І.Ковалевським та І.Богуном брав участь у розробці положень українсько-шведського договору 1657. На поч. 1658 мав істотний вплив на перебіг українсько-польс. переговорів. Вірогідно, саме він був автором концепції Великого князівства Руського як складової частини Речі Посполитої. На вальному сеймі 1659 Н. як канцлер Великого князівства Руського був одним із керівників укр. делегації, активно агітував за ратифікацію Гадяцького договору 1658. Під час засідань сейму вів таємні переговори з австрійським послом Ф.Лізолею з приводу		
--	---	--	--

	прийняття цісарем Леопольдом І Габсбургом Війська Запорозького під свою протекцію. Виношував плани відвідати Рим, аби залагодити з рим. папою справу релігійної толерантності в оновленій Речі Посполитій. Наприкінці червня 1659 Н. брав участь у Конотопській битві. Під час анти гетьманське повстання на Лівобережжі наприкінці літа 1659 очолював наймані корогви, розташовані в Чернігівському полку і Ніжинському полку. Загинув неподалік Ніжина в серпні 1659 під час сутички з козаками полковника Т. Цицюри.		
--	---	--	--

V. Закріплення вивченого на уроці.	Вчитель. Історики неоднозначно оцінюють постать Юрія Немирича. Він був людиною непересічних політичних і дипломатичних здібностей. Будучи очільником аріан в Україні він обороняв своїх одновірців. Проте розчарувавшись в Швеції він повертається в Україну та стає православним. Він веде переговори про мир між Річчю Посполитою та козаками, внаслідок чого підписується Гадяцька угода, що була найбільш вигідним виходом із того замкнутого кола в якому опинилась Гетьманщина. Нажаль угода жила доки живим був Немирич, з його жорстокою смертю від лютої черні, ця угода перестала виконуватися польськими політичними колами, а московити	 wordinart.com	Інформаційна Логічна
--	--	---	-----------------------------

	могли зітхнути з полегшенням Вчитель. А зараз розгляньте хмаринку слів. Знайдіть слова які звучали на нашому занятті.		
VI.Підведення підсумків уроку. Оцінювання.	Юрій Немирич – непересічна постать в історії України. Він вів складні дипломатичні ігри,намагаючись балансувати і шукати союзників серед держав Європи. Укладання Гадяцького договору було вершиною його діяльності як політика,але водночас зробило його ціллю номер один в очах ворогів.		
VII. Домашнє завдання		Зробити презентацію по даній темі.	

ВИСНОВКИ

Оцінка діяльності і життя Юрія Немирича часто змінювалася: від позитивних оцінок до звинувачень у «продажності» і «зраді інтересів українських мас». Історики ХХ ст. як В'ячеслав Липинський оцінювали діяльність Юрія Немирича досить високо й показував його у своїх працях в позитивному ключі. Він вважав, що саме завдяки співпраці Немирича і гетьмана Івана Виговського вдалося досягти успіхів у творенні держави. Історик Михайло Брик оцінює діяльність Немирича позитивно й виступає апологетом цього історичного діяча. Історик і дослідниця української шляхти в ранньомодерний період Наталя Яковенко, оцінює Юрія Немирича як «неординарну особистість, органічне дитя свого часу». Ця характеристика досить влучна.

Юрій Немирич, як магнат і як очільник та захисник аріанства в Речі Посполитій, був досить непересічним шляхтичем у ній. Його ідеї й гострий розум, вивели його з кола містечкового магната до політика відомого в Європі, як людину, яку одні поважали, а інші ненавиділи. Його сучасники, як однодумці так і вороги, визнавали його неординарність в світі Речі Посполитої. Немирич був ворогом Московії, навіть більшим, ніж Виговський, в той же час у Варшаві його вважали «зрадником». Можна зі сміливістю сказати, що Немирич був «чужим серед своїх». Його ідеї та погляди не могли з холодним розумом прийняти оточуючі його шляхтичі та українська козацька старшина. Більшість із них не хотіло приймати нові реалії, які були складені у Гадяцькій унії.

Гадяцька унія – це вершина дипломатичного і політичного хисту Юрія Немирича. Ідея появи третього члена у Речі Посполитій, крім Польщі та Литви, на думку Франка Сисина, належить Адаму Киселю, але довів її у життя хоч і ненадовго, саме Немирич. Він виступав найбільшим її лобістом і висував її на ухвалу Сейму. Цю угоду не підтримали ні поляки, ні козаки, а для московитів це був взагалі вирок у їх намаганнях захопити Україну. Тільки смерть від рук озлобленої і темної черні, не дозволила Юрію Немиричу продовжувати відстоювати Гадяцький договір.

В культурному житті Юрій Немирич захищав своїх одновірців аріан. Цей протестантський рух в Речі Посполитій активно переслідували фанатичні католики, які добилися того, що в 1660р. їх було заборонено, а вірних було вигнано з країни. Юрій Немирич з кінця 40-х рр. XVII ст. виступає з ідеєю переходу аріан в православ'я для того, щоб урятувати одновірців. Особливо варто відзначити «Роздуми про війну з московітами» його авторства. Досить таки висока аналітична праця, яка показує високий рівень знань Немирича у військовій, дипломатичній, політичній та економічних сферах.

Попри смерть Юрія Немирича його ідея про «федерацію трьох народів» з'являлась в майбутньому. Як відмічав історик М. Брик, ідеї Немирича про федеративну Річ Посполиту близькі з ідеями Європейського Союзу, які він випередив у часі[9, с.73]. На мою думку порівняння з Європейським Союзом цікаве, але варто відзначити, що живучи в Голандії Немирич бачив на власні очі, як виглядає ця багата й заможна країна. В ті часи Республіка Об'єднаних Провінцій була союзом протестантських провінцій які об'єднались щоб протистояти Іспанським Габзбургам. Вільна, багата, потужна й розвинута в воєнному плані зробила в Немирича образ тої держави, яка мала стати взірцем для Речі Посполитої. Тому на своїй сеймовій промові, делегатам Сейму Юрій Немирич і нагадує, про важливі речі кожного шляхтича – свободу й вольності. Проте, заклики про свободу і про важливість прийнять Гадяцького тракту, не подолали той антагонізм між козаками і шляхтою.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що особа Немирича точно непересічна і неординарна в ті часи. Він заслуговує на повноцінне велике дослідження, а його ідеї зараз творяться в життя. На жаль, відкинутий як своїми так і чужими, Юрій Немирич хотів добра й для Речі Посполитої, і для України, але його не хотіли розуміти й прийняти, а також і його ідеї для розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

1. Акти относящиеся истории Южной и Западной России, собрания и издание Архигеографической Коммисиєю. УП, Ст. Петербург 1869, г.и. 1~92. Ст.204, 205, 31, 41, 54, 64, 81.

2. Немирич Ю. Роздуми про війну з московітами, 1634 року // «Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т.», т. 2, кн. 2. — Перша половина XVII ст. — К: Дніпро, 2001. — С. 434—451.

3. Літопис Самовидця. Вид. Наукова Думка. К., 1971

4. Літопис Самійла Величка Т. 1. / Пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчука; Відп. ред. О. В. Мишанич. — К.: Дніпро, 1991. — 371 с.

5. Тисяча років української суспільно політичної думки. У 9 томах. — Т.3 Кн.1 (третя чверть XVII ст.). — К., 2001. — 503 с.

6. Сафанович Ф. Хроніка з літописців з літописців стародавніх. К., 1992

7. Україна. Антологія пам'яток державотворення X-XX ст. Т.3. К., 2008. С.256-263.

8. Stegmann Joachim: Institutionum Mathematicarum liber secundus quo initia Geometriae pro incipientibus dilucide explicantur et ad praxin variae accomodantur. Jussu superiorum, id usum Scholae Racovianae coscriptur. Typis Sternacianis. Racoviae, 163

9. Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV. Pag. 220-230, Georgius Niemirycz, Borusso-Polonus, 24 september 1630. Pag. 251, 5 juli 1633, Georgius Niemirycz, Polonus, 21 j. Subcamerarii Terrae Kijoviensis filius. Andreas Rutkotiz Praefectus di Niemirycz H. Dr. 30 j.

Монографії та наукові статті

1. Акимович Є. Юрій Немирич:[діяч доби Хмельниччини, видатний мислитель, полководець та дипломат]// Українська культура в історичному вимірі (XI-XVII ст.) Одеса,2009.с.343-351
2. Брик М. Юрій Немирич на тлі історії України. — Лоссер, 1974.152с.
- 3.Гадяцька унія 1658р. К.,2008. 354с.
- 4.Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат. ЗНТШ. Т .L XXXIX. 1909. с.46-90
- 5.Горобець В.М. Гадяцька угода 1658 року у контексті міжнародних відносин. "Київська старовина", 1999
6. Горобець В. Князі і гетьмани усієї Русі. "Через шаблю маєм право" : Злети і падіння козацької держави 1648-1783 років /. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 351 с. – (Історія без цензури).
7. Горобець В.М. Зовнішня політика Гетьманату другої половини 50-х рр. XVII ст.: впливи суспільно-політичного протистояння в Україні та трансформацій регіональних геополітичних процесі // Український історичний журнал. - 2005. - № 2. - с. 16-47.
8. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. К.: Наук, думка, 1991.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України. Том 2 Київ. Глобус. 349с.
- 10.Коренець Д. Зносили гетьмана Виговського з Польщею в 1657-1658. ЗНТШ.Т. XXXVII. – Львів,1990. 207с.
11. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. Львів. Вид. Світ., 1990р. 408 с.
- 12.Левицький О. Реформація в Польщі. т. II, стор. 232.

13. Липинський В. «Аріяньський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р. (Причинок до історії аріяньства на Україні)». // Записки НТШ, т. 96, кн. IV. — Львів, 1910. — С. 41–57.
14. Липинський В. Генерал артилерії в. кн. Руського (з архіву Немиричів), 1909
15. Липинський В. Україна на переломі. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім. ст. Філадельфія 1991 344с.
16. Лоський І. Юрій Немирич — канцлер Великого Князівства Руського // Хроніка-2000, — 1995, — № 1.
17. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. Лекція 5. Ранній протестантизм в Україні (атитринітаризм і соцініанство) К: "Поліс", 1996 349с.
18. Любащенко В. «Реформаційний рух» // Історія української культури: у п'яти томах. К. : Наукова думка, 2001. — Т. 2. 848с.
19. Мицик.Ю. Гетьман Іван Виговський. К.,2004р. – 83с.
20. Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети. 2 книга, 2004. с.137-148.
21. Савченко Д., Брик М. Велика гра Юрія Немирича. Історія дипломатичної військової зверхності над Москвою у добу Виговського. Залізний тато,2019
22. Самченко В. «Москалі ми били, будем бити знову» Що Україна має зробити для незалежного вшанування перемоги війська під проводом гетьмана Івана Виговського у Конотопській битві // Україна Молода.–2017.–12 вересня с.6-7
23. Сокирко О. Військо гетьмана Івана Виговського на варті Великого князівства Руського 1657-1659 років//Пам'ятки України.–2016.–№7.–с. 28 – 41.

24. Сокирко О. Конотопська битва 1659р. Триумф в час Руїни. – К.,2008. – 70с.
- 25.Сокирко О На варті булави. Надвірні війська українських гетьманів середина XVII – 2 пол. XVIIIст. Темпора. 2018
26. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.). Посібник для університетів. К.: Вид-во «АМЕННОТЕР» 2016. 320 с.
- 27.Смолій. В,Степанков В . Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.) вид. К., Київ., 2009 р. 437с
28. Таїрова-Яковлева Т. Гетьманщина у другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. К., 1998. с. 247. 447с.
- 29.Шевчук.В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. К.,1995. 389 с.
- 30.Юрій Немирич – козацький полковник,магнат і політик. - Житомир ,1990
31. Яковлева Т. Іван Виговський: істина та вимисел. Київська старовина. 1998.№3 с.141-159.
32. Яковенко Н. Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України. Вид. друге. Критика. Київ .2005. 387с.
33. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. К., 2008. 457с.
34. Lubieniecki A. Silva Rerum.Nr.52?, pag.448. Remonstrantse Bibl. Rotterdam.
35. Kot S. Jerzy Niemirycz... Paryz, 1960.

36. Tazbir J. Niemirycz (Niemierzyc) Jerzy h. Klamry (1612—1659) // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977. — T. XXII/4, zeszyt 95. — S. 811—816. (пол.)

37. Tazbir, J Polityczne meandry Jerzego Niemirycza 1984p. Przegląd Historyczny 75/1, c. 23-37.

Довідкова література і енциклопедії

38. Енциклопедія історії України. К. Т 7. Наукова Думка. С.364-365

39. Polski Słownik Biograficzny t. 22 Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk? 1977

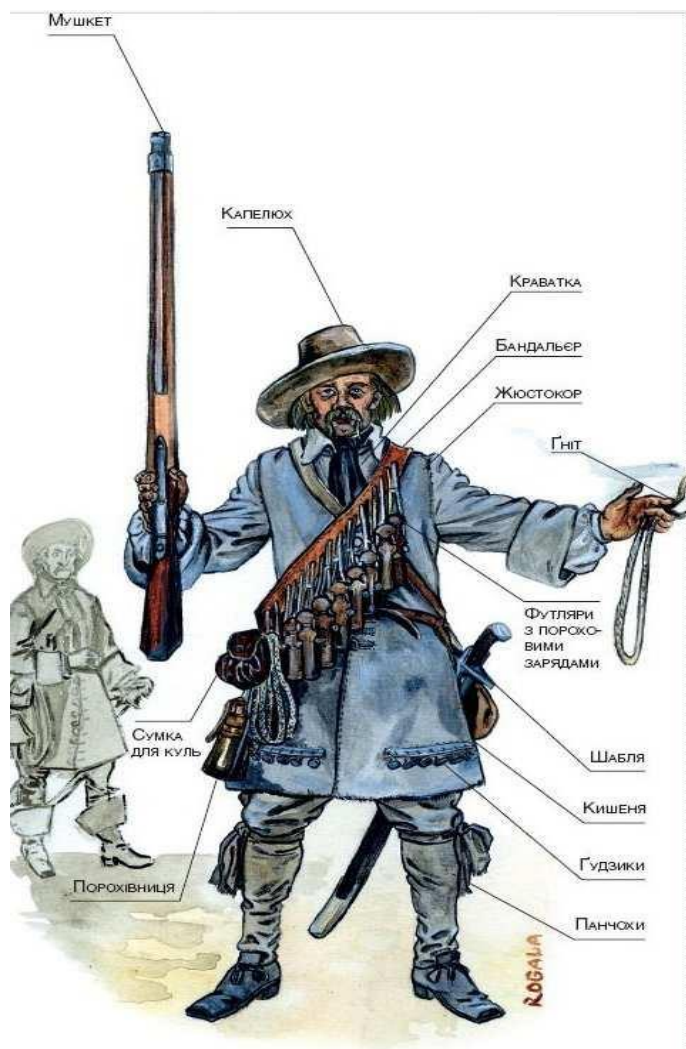
40. Pułaski, Kazimierz [Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy Warszawa 1991](#)

41. Tazbir J. Niemirycz (Niemierzyc) Stefan, h. Klamry (przed 1630—1684) // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. — T. XXII/4, zeszyt 95. — S. 820—824. (пол.)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Мушкетер найманих військ Івана Виговського

Гетьманський мушкетер, XVII ст.

Укладена гетьманом Іваном Виговським Гадяцька угода 1658 року передбачала створення в Козацькій державі найманого війська, відокремленого від козаків. Наймані формування склалися з піхоти, озброєної мушкетами (мушкетерів), та кавалерії – драгунів. Одяг і озброєння гетьманського мушкетера були подібними до того, як вбиралися тогочасні вояки країн Західної та Центральної Європи.

Зображений на малюнку рядовий мушкетерської роти вбраний у полотняну сорочку з відлогим коміром, сірувато-синій жюстокор (різновид каптана), короткі панталони та цупкі панчохи з черевиками; на голові – капелюх з широкими крисами.

Основна зброя – полегшений гнотовий мушкет, яким він виконує стройовий прийом «мушкет догори!» Подібно до своїх східноєвропейських колег, український мушкетер має не притаманну «німецькому строю» шпагу, а зручнішу в рукопашних сутичках шаблю.

Через плече він носить перевісь – бандальєр – із підвішеними до неї підсумками для куль, рушничного начиння, бухтою гноту та кількома дерев'яними футлярами з відміряними зарядами пороху.

Авторські права © Центр ім. В. Липинського
«Militaria Ucrainica»
МАЛЮНОК: СЕРГІЙ ШАМЕНКОВ

Джерело: Сокирко.О. Конотопська битва. Тріумф у час Руїни

ДОДАТОК Б

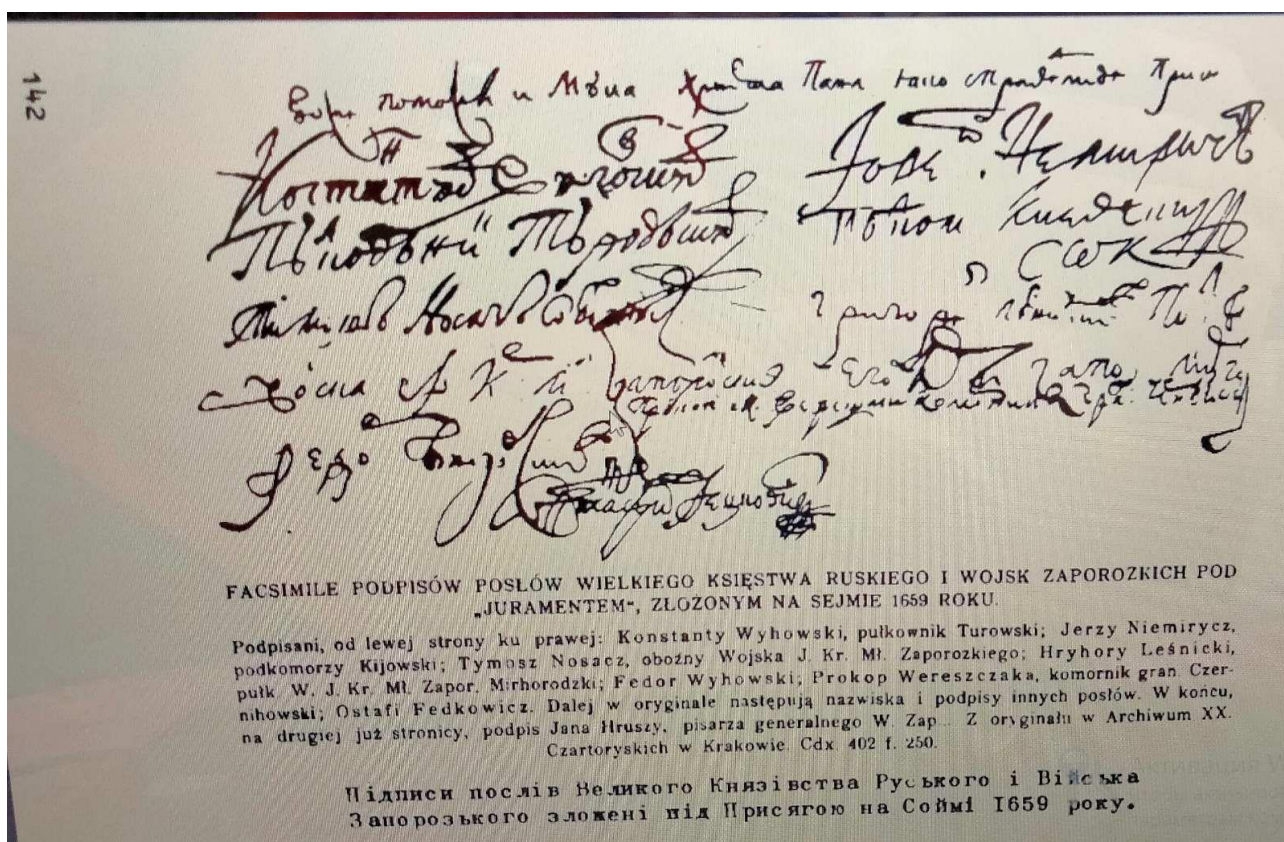
Портрет Юрія Немирича з його гербом

<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17271/file.pdf>

ДОДАТОК В

Підписи під присягою на Сеймі 1659р. делегації Великого князівства
Руського і Війська Запорозького

<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17271/file.pdf>